СӘДНИК ПАША
ПИРСУЛТАНЛЫ

ЊЕЧА ВӘЗНЛИ ШЕ`Р

ВӘ

МӘНЗУМ АТА СӨЗЛӘРИ

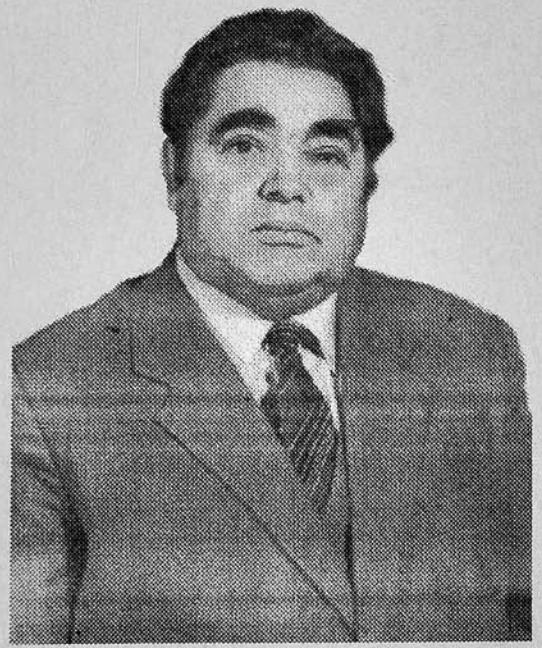

Сәдник Паша Пирсултанлы

2001
270
ШЗ
П 47

СӘДНИК ПАША ПИРСУЛТАНЛЫ

ҺЕЧА ВӘЗНЛИ ШЕ`Р

ВӘ

МӘНЗУМ АТА СӨЗЛӘРИ

АРХИВ

Кәнчә - "Әскәроғлу" - 2001

69730
69450

ШЗ(2=Аз)-65

Сәдник Паша Пирсултанлы,
Филолокија елмләри доктору, профессор

Рә`јчи :*Бәһлул Абдулла- филолокија елмләри доктору.*

Елми редактор: *Мәһәррәм Гасымлы- филолокија елмләри доктору*

Редактор: *Аjдын Муровдағлы*

Китаб Минкәчевир шәһәр
Ичра һакимиjjәтинин Башчысы
Мәһәббәт Гарабағлынын
спонсорлуғу илә нәшр олунуб.

Лисензија № 003017
Гејдиjjат № С 117
Код № 111-20

"Әскәроғлу" нәшриjjат вә полиграфија фирмасынын директору Ә.Ә.Заһидов

Кәнчә-"Әскәроғлу"-2001

ҺЕЧА ВӘЗНЛИ ШЕ`Р ВӘ МӘНЗУМ АТА СӨЗЛӘРИ

Әсрләрин сынағындан кечә-кечә кәлән аталар сөзү вә мәсәлләр халг мүшаһидәсинин, онун характеринин, фәлсәфи дүнjакөрүшүнүн, мәишәтинин, әмәк мәшғәләсинин, дилинин, образлы тәфәккүрүнүн мәнтиги нәтичәси кими мејдана чыхыр, заман-заман чилаланыр, афористик ифадәләр һесабына зәнкинләшир, jашамаг һүгугу газаныр, бундан сонра һәjата өлмәзлик вәсигәси алыр.

Бу jазыда мәгсәдимиз халг мүдриклиjини өзүндә тәчәссүм етдирән аталар сөзү вә мәсәлләри тәдгиг вә тәһлил етмәк, jахуд да онун күндәлик һәjатымыздакы, чанлы данышығымыздакы тә`сир даирәсинә, тәрбиjәви ролуна тохунмаг дејилдир. Мәгсәдимиз халғымызын мә`нәви варлығындан доған аталар сөзләринин бир чәһәтинә, онун һеча вәзнли ше`рин тәшәккүлүндә, формалашмасында, инкишафында ојнадығы ролу диггәт мәркәзинә чәкмәкдир.

Бири вар, анадилли ше`рин jаранмасы, бири дә вар, ана дилиндә һеча вәзнли ше`рин тәшәккүл вә тәкамүлүбунларын бири, дикәринин давамы олса да, өзлүjүндә jазылы поезијанын инкишафы тарихиндә һәр бири хүсуси мәрһәлә тәшкил едир.

А.Дадашзадә jазыр: "Түркдилли халгларын, о чүмләдән Азәрбаjчанын гәдим ше`р вәзни олан һеча фолклорда сабит мөвге тутмагла бәрабәр, jазылы ше`рдә дә ара-сыра ишләнмишдир. Лакин классик орта әср Азәрбаjчан поезијасында әруз вәзни вә онун форма, жанр вә шәкилләри һәм һәчм, һәм әһәмиjjәт е`тибарилә әсас jер тутмушдур".[1]

Анадилли ше`рин jазылы әдәбиjjатда инкишафы Һәсәноғлу, Гази Бүрһанәддин, Нәсими кими сәнәткарларын

1.Араз Дадашзадә. XVIII әср Азәрбаjчан лирикасы, Бакы, "Елм" нәшриjjаты, 1980, сәһ.169

ады илә бағлы олдуғу кими, һеча вәзнли ше`рин јүксәлиши дә Шаһ Исмајыл Хәтаи, Молла Пәнаһ Вагиф кими шаирләрин тарихи хидмәтләри илә әлагәдар олмушдур. Проф.Ә.М.Дәмирчизадә јазыр:"XIII әсрдә јашајыб-јаратмыш Һәсәноғлунун гәзәли Азәрбајчан јазылы әдәби дилинин илк нүмунәси сајылыр.[2]

Бизчә, милли һеча вәзнли ше`рин шифаһи халг поезијасындакы тарихи даһа гәдимдир. Һәнәфи Зејналлы һеча вәзнинин халг поезијасындакы тәкамүлүндән данышаркән дејир: "Демәк, ән ибтидаи вәзн (һеча вәзни-С.П.) јаваш-јаваш артмагда давам едиб мүәјјән бир нәзм шәклинә кирмишдир.[3]

Шифаһи халг әдәбиҹјатында һеча вәзнли ше`рин инкишафыны илк форма вә шәкилләр кими, мәнзум аталар сөзләринин, мәнзум тапмачаларын, һәтта мәрасим нәғмәләринин тимсалында изләмәји, арашдырмағы даһа мәгсәдәујғун һесаб етдик. Мин мисрадан зијада мәнзум аталар сөзүнү арашдырдыгда ајдын олду ки, бурада һеча вәзнли ше`рә мәхсус гафијә системи (дахили, өн вә сон гафијәләр), бөлкүләр, рәдифләр, аһәнкдарлыг, мәнтиги вурғу вә дикәр мәзиҹјәтләр һамысы јерли- јериндәдир.

Топладығымыз мәнзум аталар сөзләри ики һечалыдан он алты һечалыја гәдәр олан нүмунәләрдир.

Јери дүшмүшкән ону да гејд едәк ки, топланмыш мәнзум аталар сөзләри ичәрисиндә зәрби-мәсәлләр, идеоматик ифадәләр, тапмачалар, инамлар, һәтта мәрасим нәғмәләри, охшамалар, гарғышлар, алғышлар вә дикәр бәдии нүмунәләр дә вардыр. Онларын аталар сөзләринә гарышмасынын бир сәбәби одур ки, онлар бу вә ја дикәр шәкилдә өз мәзмунуна, мә`насына, дејим тәрзинә көрә, аталар сөзләри илә сәсләшир, даһа конкрет десәк, "ата сөзү, улу сөзү" тә`сири бағышлајыр. Бунлар бир дә она көрә

2. *Ә.М.Дәмирчизадә. Азәрбајчан әдәби дилинин тарихи, 1 һиссә. Бакы, "Маариф", 1979, сәһ.142*

3. *Һ.Зејналлы. халг ағыз әдәбиҹјаты. "Әдәбиҹјатдан иш китабы", 1928, сәһ.69.*

әһәмиҹјәтлидир ки, һеча вәзнли ше`рин инкишаф јолларыны арашдырмагда бизә көмәк едир. Мәнзум аталар сөзләри ичәрисиндә чохлуғу једди һечалы вә гејри-бәрабәр һечалы оланлары тәшкил едир. Бу исә халг ше`ри ичәрисиндә чохлуғу тәшкил едән бајатыларымызын, мәнзум тапмача вә бајаты-бағламаларын, гисмән дә халг дүзкүләринин һеча өлчүсү илә ујғун кәлир. Бу мәнзәрәдән ајдынча көрүнүр ки, тапмачалар бајаты-бағламаларын, бунлар да оз нөвбәсиндә ашыг ше`риндәки гыфылбәндләрин, аталар сөзләри устаднамәләрин, чинаслы бајатылар исә бир јарадычылыг просеси олараг тәчнисләрин тәшәккүлүндә, формалашмасында вә инкишафында бир гајнаг ролу ојнамышдыр.

Ишләнмә јеринә вә дејим тәрзинә көрә бә`зән аталар сөзләринин һечалары дәјишир, јә`ни һечалар ја артыр, јахуд да азалыр вә бу сәбәбдән дә ејни аталар сөзләри мүхтәлиф бөлкүләрә дахил едилмәли олур.

Халг поезијасында һеча вәзнли ше`рин тәшәккүлүндә, формалашмасында вә инкишафында мәнзум тапмачалар аталар сөзләриндән аз әһәмиҹјәтли олмамышдыр.

Һеча вәзнли ше`р јазылы әдәбиҹјатымыздан чох-чох әввәл шифаһи халг әдәбиҹјаты дахилиндә, бизчә, өз тәкамүлүнү кечирмиш, инкишаф етмиш вә камала чатмышдыр. Јазылы әдәбиҹјатымыз әруз вәзнини гәбул етдији үчүн, һеча вәзнли ше`р шифаһи әдәбиҹјатдан јазылы әдәбиҹјата кәләркән, јәгин ки, һәр заман мүгавимәтә раст кәлмиш, јени ичад олунмуш вәзн кими көрүнмүш вә бә`зән чылыз тә`сир бағышламышдыр. Һеча вәзнли милли ше`римизин тарихини јазылы поезијамызла мүәјјәнләшдирмәк дүз олмаз. Милли һеча вәзнинин јазылы әдәбиҹјатда вәтәндашлыг һүгугу газанмасы гыса заман дахилиндә баша чатмамышдыр.

Аталар сөзләринин елә камил формалары вар ки, онлар ше`рин бүтүн техники тәләбләринә там чаваб верир. Бунлар јазылы әдәбиҹјата, о чүмләдән Низами, Нәсими,

Фүзули, Хәтаи, Вагиф кими сәнәткарларын јарадычылығына һеч шүбһәсиз, тә`сир етмәјә билмәзди. Халг әдәбиҹјаты дили, ше`ри, тарихи, етнографијаны, милли мәдәниҹјәтимизә бағлы нә варса һамысыны өзүндә јашадыр.

Әслиндә ше`р вәзни мәнсуб олдуғу халғын дилинин дахили аһәнк ганунун тәләбләринә ујғун олараг јаранып. Ритмли-мусиги бөлкүсү олан Азәрбајҹан халг ше`ри ганунаујғун олараг азһечалылыгдан чохһечалылыға доғру инкишаф етмишдир. Мәнзум аталар сөзләри ичәрисиндә һеча вәзнинин чаны олан гошма ашыг ше`ринин варлығыны мүәјән едән он бирликләр мүгајисәдә јох дәрәчәсиндәдир. Мин мисра мәнзум аталар сөзләринин вур-тут ијирми беши он бир һечалы оланларыдыр. Демәли, он бирлик ше`рин инкишафына тәкан вә рәвач верән саз вә ашыг олмушдур.

"Китаби-Дәдә Горгуд" кими өлмәз әдәби абидәмиздәки, еләчә дә сон илләр ана дилиндә чапы тә`мин едилмиш "Оғузнамә"ләрдәки нүмунәләр бир даһа тәсдиг едир ки, мәнзум аталар сөзләри һеча вәзнинин тәкамүлүндә, формалашмасында вә инкишафында әвәзсиз гајнаг ролу ојнамышдыр. Әмин Абид әсл һеча вәзнинин (әлбәттә, о, бурада он бир һечалы ше`ри-гошманы нәзәрдә тутур) формалашмасыны телли чалғы аләтиндә (сазда) көрүр. Әмин Абид јазыр: "Әсл биздә һечанын инкишафы мәшһур халг шаири Кәрәмдән сонрадыр.

Әсәрләри һәр кәсә мә`лум олан Кәрәм илә Анадолунун јетишдирдији Гарачаоғлан, Ашыг Өмәр, Көвһәри, Дәрдли, Гулоғлу кими шаирләр сајәсиндә һеча вәзни биткин бир һал алды."[4]

Әмин Абид ашыг поезијасы тимсалында һеча вәзнинин тәкамүл вә инкишафыны XIII әсрдән башлајараг,XVIII әсрә гәдәрки дөврүнү изләјир. Һеча вәзнинин инкишафында ајры-ајры јарадычы шәхсиҹјәтләрин хидмәтләрини лајигинчә гијмәтләндирир.

4. Әмин Абид. Һеча вәзнинин тарихи, "Маариф ишчиси", 1927, №4, сәһ.50.

Әмин Абид һеча вәзни, хүсусилә он бир һечалы ше`р һаггында өз гәнаәтләрини даһа јүксәк, елми мөвгедән јекунлашдырараг јазыр:" Он бир һечанын он једди вә он сәккизинчи әсрләрдә чох мәгбул олмасы Хәтаи илә башланан вә Кәрәмлә гүввәт вә шәхсиҹјәт газанан һәрәкәтин нәтичәсидир. Вагифин һечасы ашина олдуғу классик әдәбиҹјатдан долајысы илә Хәтаи вә Кәрәмдән чох фәргли вә биткиндир".[5]

Әмин Абидин дили илә десәк, "Јунис Имрәјә гәдәр зәиф вә чылыз бир шәкилдә кәлән һеча", һеч шүбһәсиз, Хәтаи вә Кәрәмә гәдәр һеча вәзни халг поезијасы дахилиндә бөјүк тәкамүл вә инкишаф јолу кечмишдир.

Халг поезијасы дахилиндә пүхтәләшән мәнзум аталар сөзләринин чох тәбии гафијә системи вардыр. Мәнзум аталар сөзләринин азһечалы, чохһечалы, гејрибәрабәр һечалы олмасы мәзмуна, мә`наја, фикрә там ујғун олур, бу да онун тә`сирини, ше`риҹјәтини артырыр, узун мүддәт јаддашда галмасына вә јашамасына көмәк едир. Өзүнүн ичтимаи күчә малик, мүстәгил, камил бир жанр олдуғуну чохдан тәсдиглəмиш аталар сөзләри, јазылы әдәбиҹјатда бөјүк шөһрәт газанмыш әсәрләрдә өзүлдаш јериндә ишләдилмишдир.

"Һеча вәзнли ше`р вә мәнзум ата сөзләри "мөвзусуну арашдыраркән фолклоршүнас-алим Гәзәнфәр Пашајевин әсәрләринә баш вурдуг.[6]

Она көрә ки, бу танынмыш алимин тәдгигатларынын чоғрафијасы чох кенишдир. Профессор Гәзәнфәр Пашајев Ираг-Кәркүк дүнјасы вә фолклору һаггында бир-биринден

5. Әмин Абид. Јенә орада, сәһ.61

6. "Кәркүк бајатылары" (1968, халг шаири Рәсул Рза илә), "Арзу-Гәнбәр" дастаны (1971), "Кәркүк маһнылары" (1973), "Ираг-Кәркүк аталар сөзләри" (1978),"Алты ил Дәчлә-Фәрат саһилләриндә " (1985;87), "Ираг-Кәркүк бајатылары" (1984), "Кәркүк тапмачалары" (1984), "Кәркүк фолклору антолокијасы"(1987), тәкрар нәшри 1990. "Азәрбајчан фолклору антолокијасы" (Ираг-Түркмән чилди, Бакы,1999) (Э.Бәндәроғлу илә биркә),"Ираг Түркмән фолклору" (Истанбул, 1998).

гиjмәтли әсәрләр jазмышдыр.

Бу әсәрләрдә түркдилли халгларын мүштәрәк, һәм дә гәдим дастаны олан "Арзу-Гәнбәр"ин мүкәммәл вә әски вариантларына да раст кәлирик. Ejни заманда, өзү илә бәрабәр, Ираг-Кәркүк тәдгигатчыларының, о чүмләдән Әта Тәрзибашы, Әбдүлләтиф Бәндәроғлу вә Ибраһим Дагуги кими алимләрин дә бу дастан һаггында елми мүлаһизәләринә кениш jер верир.

Гәзәнфәр Пашаjевин әсәрләри Азәрбаjчан-Ираг-Кәркүк арасында мә`нәви бир көрпүдүр. Бу мүлаһизәни түрк алими Маһир Нагиб даһа дәгиг шәкилдә көз өнүнә кәтирәрәк jазыр:

"Г.Пашаjев, Ираг дышында, Ираг түркләри конусунда (мөвзусунда) китаб нәшр едән вә Ираглы олмаjан илк елм адамыдыр" [7]

Ираг-Түркман тәдгигатчысы Әбдүлләтиф Бәндәроғлу "Шаһ әсәр" адландырдығы Гәзәнфәр Пашаjевин "Ираг-Түркман фолклору" монографиjасы һаггында jазыр: "Бу күнә гәдәр биздә Ираг түркманларында, Түркиjәдә вә Азәрбаjчанда фолклорумузун бу бичимдә тәдгиги, инчәләмәси вә арашдырмасы олмамышдыр". [8]

Бир нечә илдир ки "Гәзәнфәр Пашаjев вә фолклор тәфәккүрү" адлы елми әсәр үзәриндә ишләjирәм. Чохшахәли бу әсәрин бир ганады һаггында сөз ачмаг истәjирәм. Фолклорумузун күтләви жанрларындан бири олан аталар сөзләри һаггында профессор Гәзәнфәр Пашаjев jазыр: "Аталар сөзләри ону jарадан халгын тарихини, инам вә е`тигадыны, арзу вә истәjини, достлуг вә сәдагәтини өзүнә хас бир шәкилдә әкс етдирән мүстәсна дәjәрә малик бир хәзинәдир. Бу хәзинәдә узаг кечмишләрлә бағлы һадисәләрә, адәт вә ән`әнәләрә, һәтта унудулуб кетмиш

7.Проф.Маһир Нагиб, Ерчиjес Университеси, Гаjсери, 1996.(Бах: Гәзәнфәр Пашаjев.Ираг-Түркмән фолклору). Истанбул 1998 (өн сөз, сәһ.3).

8. Гәзәнфәр Пашаjев "Ираг-Түркман фолклору", Jазычы, Бакы, 1992, мүгәддимә әвәзи " Шаһ әсәр", сәһ.4.

тарихи һәгигәтләрин күчлә сезилә билән изләринә белә тәсадүф олунур. [9]

Мәнзум аталар сөзләринин һеча вәзнинин инкишафында рол ojнадығына диггәти чәкән проф. Гәзәнфәр Пашаjев jазыр : "Ата сөзләри вә дejимләрин чох әксәриjjәти рәдифи, гафиjәси бахымындан ше`р парчаларыны хатырладыр". [10]

Аталар сөзләрини бир хәзинә һесаб едән тәдгигатчы Ираг-Түркман шаир вә jазарларының тарихән бу гаjнагдан фаjдаландыгларыны диггәт мәркәзинә чәкәрәк jазыр: "Классик-чағдаш Ираг-Түркман шаир вә jазарлары, әсәр jазаркән чох сajда ата сөзләри вә дejимләрдән фаjдаланмышлар". [11]

Проф. Гәзәнфәр Пашаjевин топлаjыб тәртиб етдиjи "Ираг-Кәркүк аталар сөзләри" (1978), "Кәркүк фолклор антолокиjасы" китабларында (1987) чохсаjлы аталар сөзләри ичәрисиндә, чох надир мәнзум аталар сөзләринә раст кәлирик ки, онлар һеча вәзнинин тәшәккүл, тәкамүл вә инкишафында мүстәсна рол ojнадыгларыны ajдын көрүрүк.

Азәрбаjчан мәнзум аталар сөзләринә әсәрдә кениш jер вердиjимизи нәзәрә аларағ, Ираг-Кәркүк мәнзум аталар сөзләринин нүмунә кими верилмәсинә даһа бөjүк әһәмиjjәт веририк.

Үчһечалы мәнзум аталар сөзләриндән башлаjыб, онһечалыjа гәдәр нүмунә веририк. Чалышачаjыг ки, даһа аз ешитдиjимиз Ираг-Кәркүк фолклору өрнәкләрини көз өнүнә кәтирәк:

9. Ираг-Кәркүк аталар сөзләри (топлаjаны вә тәртиб едәни Гәзәнфәр Пашаjев), Бакы, Jазычы, 1978. Бир нечә сөз, сәһ.3.

10. Проф.Др. Гәзәнфәр Пашаjев, Ираг-Түркман фолклору, Истанбул, 1998, сәһ.211-212.

11.Jенә орада, сәһ.221

Үчһечалы:

Вер нијаз,
Ал мураз.

Дөрдһечалы:

Инсан бәшәр,
Бә`зән чашар.

Әгил һарда,
Дөвләт орда.

Нә вахт јағмыш,
О вахт гыш.

Бешһечалы:

Вермәсин Мә`буд,
Нә етсин Маһмуд.

Гујү дәринди,
Сујү сәринди.

Алтыһечалы

Јығды гырпа-гырпа,
Верди ачы турпа.

Чалыда күл битмәз,
Чаһилә сөз јетмәз.

Нә јавуз ол-асыл,
Нә мискин ол-басыл.

Ејни һечада дахили гафијәли, рәдифли мәнзум аталар сөзләри:

Нә молла евиндән аш,
Кор көздән јаш чыхмаз.

Дәрја далғасыз,
Гапы һајгасыз олмаз.

Хатундан Паша,
Ағачдан маша олмаз.

Једдиһечалы:

Дөвләтлинин дүшкүнү,
Јазлыг кејәр гыш күнү.

Ләләм дејәр авам ол,
Шәри башдан гован ол.

Аддым-аддым јол олы,
Дамла-дамла көл олы.

Гараманын гојуну,
Сонра чыхар ојуну.

Јолдаш таны јола вар,
Јолда јүз мин бәла вар.

Илдән-ајдан бир намаз,
О да һагга јарамаз.

Гарпыз јејән гуртулду,
Габуг јејән тутулду.

Сәккизһечалы:

Әкәр дәрвиш, әкәр һәнфиш,
Ағча илә битәр иш.

Без алырсан Мосулдан ал,
Гыз алырсан әсилдән ал.

Он бешһечалы

Версә ел кәтирәр, сел кәтирәр, јел кәтирәр,
Алырса ел апарар, сел апарар, јел апарар.

Он, он бир һечалы мәнзум аталар сөзләринә гејрибәрабәр өлчүлү нүмунәләр ичәрисиндә раст кәлинир. Гејрибәрабәр өлчүлү аталар сөзләри азһечалылыгдан чохһечалылыға доғру давам етмәклә, даһа аһәнкдар вә ојнагдыр, сајы да гисмән чохдур.

Варса һүнәрин,
Һара кетсән вар јерин.

Нә бағарды, нә дә күз,
Һардан кәлди бу нәркиз.

Сөјүд ағачындан бар,
Нә дә арсыздан ар.

Бир әлин нәси вар,
Ики әлин сәси вар.

Ахмаг адам дүнјачин гәм јеjә,
Мөвлам билир ким газана ким јеjә.

Әкмәк елдән,

Су көлдән.

Достун әскиси,
Арвадын јенкиси.

Көрмәмиш көрдү күмүш,
Олду гудурмуш.

Ираг-Кәркүк мәнзум ата сөзләри ичәрисиндә еләләри вар ки, өз бәдии тутумуна вә дәјәринә көрә, образлығына көрә фолклор тәфәккүрүнүн ән надир инчиси кими инсаны һејран гојур. Мәс:

Нә бағарды, нә дә күз,
Һардан кәлди бу нәркиз.

Мә`лумдур ки, нәркиз чичәји јазда, бир дә күздәпајызда битир. Үмумијјәтлә, бә`зи күл вә чичәкләр күздәпајызда алысын оту кими өзүнү тәкрарлајыр. Лакин Кәркүк фолклорунун таныдығы "нәркиз" нә јазда, нә дә пајызда кәлмиш, илин һансы фәслиндәсә, гәфләтән кәлмиш вә ону көрәнләри һејрәтдә гојмуш, зөвгүнү охшамыш, көзәллик рәмзи кими көнүлләрдә битмишдир. Вә јахуд:

Дөвләтлинин дүшкүнү,
Јазлыг кеjәр гыш күнү.

Бу ата сөзүнүн мәзмуну бир јана, икинчи мисрадакы дејим тәрзи нә гәдәр јени вә орижинал көрүнүр. Биздә "јазлыг буғда" ифадәси вар. "Јазлыг кеjәр гыш күнү" дејими, үмумијјәтлә, бу ата сөзүндә чох мә`налы сәсләнир. Мә`лум олур ки, дөвләтли бир адам ади кејимини белә билмир. Гышда јаз палтары кеjир. Мүдрик бабалар өз фикрини даһа образлы, даһа тә`сирли демәк үчүн өзүнәмәхсус дејим тәрзиндән бачарыгла, јарадычы шәкилдә истифадә

едир. Халг, халг мүдрикләри, ата сөзү јарадан **аталар** һәр шејин бојуна көрә дон бичир. Она **көрә** дә **бу** бәдии нүмунәләр заман-заман јадда галыр. **Мәсәлән:**

Дағын учалығы даш **илә,**
Инсанын учалығы **баш илә.**

Проф.Гәзәнфәр Пашајевин **чап етдирдији** Кәркүк фолклоруна аид китабларда белә **гијмәтли** өрнәкләрә сых-сых раст кәлирик.

Ираг-Кәркүк аталар сөзләриндән кәтирилән нүмунәләрдә кениш охучу күтләсинә бә`зи ифадәләрин чәтинлијини, архаиклијини нәзәрә алараг, аз еһтијач олса да, изаһыны вермәји мәгсәдәујғун һесаб етдик.Мә`буд-јағыш аллаһы нәзәрдә тутулур. Мә`буд јағыш јағдырмаса Маһмуд нејләсин. Чалы-кичик коллуг, јавуз-зүлмкар,Гараман Түркијәдә бөјүк елатды, түркмән көјләри бој-бој бу әразидә јерләшир. Һәнфиш-гәтл күнү башыны имам јолунда јаран, чапан адам. Азәрбајчанда мәшһур олан бајаты ашығы Ләләнин адынын Ираг-**Кәркүк** аталар сөзләриндә, бајатыларында, еләчә дә башга фолклор өрнәкләриндә сых-сых чәкилмәси дә мараг доғурур. **Әлбәттә**, бу башга тәдгигатын мөвзусудур.

Биз бундан чох әввәл "**һеча вәзнли** ше`р вә мәнзум ата сөзләри" адлы јазы чап етдир**мишик.**[12]

Тәдгигата чәлб етдијимиз **миндән** артыг мәнзум аталар сөзләриндән доггузу ики, отуз икиси үч, сәксән алтысы дөрд, јүз ијирми сәккизи **беш, гырх беши алты**, ики јүз отуз беши једди, сәксән үчү **сәккиз, отуз сәккизи** доггуз, ијирмиси он, ијирми беши он бир, **једдиси он ики, беши** он үч, алтысы он дөрд, икиси он беш, **үчү он алты, үч** јүз он алтысы исә гејри-бәрабәр һечалыја (**јә`ни һәр бејтдәки** мисраларда һечаларын сајы бәрабәр **олмајан) аиддир**. Бу

*12. Сәдник Пашајев-Пирсултанлы. **Һеча вәзнли шер вә мәнзум** ата сөзләри, "Түрк дүнјасы", (сајы,Касым,1992).*

мәнзәрәдән ајдынча көрүнүр ки, гејри **бәрабәр** һечалы мәнзум аталар сөзләринин сајы даһа **чохдур.** Бизчә, биринчи нөвбәдә бу нәсрлә **нәзм арасында көрпү** ролу ојнајан,даһа догрусу, һәлә тәкамүлү **там баша чатмамыш** нүмунәләрдир. Ејни заманда, **нәсрлә нәзмин говшағында** дајанан бу дејим тәрзи даһа **тә`сирли вә јадда галандыр.** Једди һечалы оланлар өз чохлуғуна көрә аз **вә** чох һечалылардан гат-гат артыгдыр. Халг ше`ринин даһа лирик, ојнаг, күтләви нүмунәси олан бајатыларла өлчүләри бирдир. Чәсарәтлә демәк олар ки, бајатыларын даш-дивары доғрудан да аталар сөзләри илә һөрүлмүшдүр. Үчүнчү јердә беш һечалылар дурур ки, бунларын өлчүсү дә халг мәрасимләринин һеча өлчүсүнә дүз кәлир. Доггуз вә он һечалылар халг дүзкүләринә чох јахындыр. Он бир һечалы саз симли аләти илә, јердә галан, он ики, он үч, он дөрд, он беш вә он алты һечалылар тарда ифа олунан гәзәлләрә чох ујғундур. Садәчә оларақ, дағ чајлары дағдан-дашдан кечиб дуру булаға чеврилдији кими, бунлар да әруз вәзни илә јох, һеча вәзни илә говушмушлар. Мәнзум аталар сөзү дахилиндә һәмин тәкамүл вә **инкишаф** бу күн дә бир јарадычылыг просеси оларақ давам етмәкдәдир.

Али вә Орта мәктәбләрдә тәдрисини нәзәрә алараг, бу китабда ики һечадан он алты **һечаја** гәдәр мәнзум аталар сөзләриндән даһа чох нүмунәләр **сечиб** өрнәк вермәји мәгсәдәујғун һесаб етдик.

Сәдник Паша Пирсултанлы,
филолокија елмләри доктору, профессор.

МӘНЗУМ АТА СӨЗЛӘРИ

Икиһечалылар

1. Аз де,
   Дүз де.

2. Дојур
   Бујур.

3. Ја үз,
   Ја дүз.

4. Јүз өлч,
   Бир бич

5. Кор-кор,
   Көр-көр.

6. Ун јох,
   Су чох.

7. Хәнкәл
   Әнкәл

8. Ун вер,
   Дән вер.

Үчһечалылар

1. Аз кетди,
   Үз кетди.
   Гыш кетди,
   Јаз кетди.

2. Алма маш,
   Олмаз аш.

3. Астады,
   Устады.

4. Аста де,
   Уста де.

5. Аз сөјлә,
   Сөз сөјлә.

6. Аз даныш,
   Дүз даныш.

7. Аз сөзүм,
   Дүз сөзүм.
   Өз сөзүм.

8. Аз дедим,
   Үз дедим,
   Дүз дедим.

9. Аста вур,
   Уста вур.

10. Ачыдыр,
    Бачыдыр,
    Башымын
    Тачыдыр.

11. Бу мејдан,
    Бу шејтан.

12. Бир олсун,
    Пир олсун.

13. Гыз јүкү,
    Дуз јүкү.

14. Гыз кәрәк,
    Тез көрәк.

15. Даг нәди,
    Баг нәди.

16. Дүз баша,
    Јүз јаша.

17. Дуз чөрәк,
    Дүз чөрәк.

18. Дүнән шеш,
    Бу күн беш.

19. Ел күчү,
    Сел күчү.

20. Әсли "Һу",
    Нәсли "һу".

21. Ит ола,
    Күт ола.

22. Једин дә,
    Дедин дә.

23. Ја үзүл,
    Ја дүзүл.

24. Јаш кәсән,
    Даш кәсән.
    Баш кәсән,
    Бај олмаз.

25. Күрәкән,
    Күл әкән.

26. Мај ајы,
    Вај ајы.

27. Нә үзмүр,
    Нә дүзмүр.

28. Он күн гов,
    Бир күн ов.

29. Сүддән јанан гузуну:
    Күз отар,
    Јаз отар,
    Јүз отар.

30. Һарда аш,
    Орда баш.

31. Һарда аш,
    Кечәл баш.

Дөрдһечалылар

1. Ајдан ары,
   Судан дуру.

2. Араз ахыр,
   Көзүн бахыр.

69730

М. Ф. Ахундов адына Азәрбајҹан Республика

3. Ач далајар,
Тох јалајар.

4. Аллаһ әмри,
Јан дәмири.

5. Аста кедәр,
Уста кедәр.

6. Ајран ашы,
Сујун башы.

7. Алма машы,
Олмаз ашы.

8. Дады сәнин,
Ады мәним.

9. Ағзын ачды,
Көвһәр сачды.

10. Арыг нәдир,
Горуг нәдир?

11. Алан ајрыг,
Сатан сајрыг.
Сәнә нә вар?
Ағзы ајрыг?

12. Аналы гыз,
Хыналы гыз.

13. Бир јунум вар,
Мин күнүм вар.

14. **Баша гахынч,**
Үзә тохунч.

15. **Бирә дә һеј,**
Минә дә һеј.

16. **Верәрсән аш,**
Оларсан баш.
Верәрсән шор,
Оларсан кор.

17. Вурду даша,
Чыхды баша.

18. Гамыш ола,
Чамыш ола.

19. Гыз ағачы,
Гоз ағачы,
Мини атар,
Бири тутар.

20. **Гыздыр, наздыр,**
Бир алмаздыр.

21. **Дәдә дурду,**
Дам учурду.

22. **Дөвләт баша,**
Гузғун лешә.

23. **Ел ичиндә,**
Өл ичиндә.

24. **Ел кәтирди,**
Ел көтүрдү.

25. Елин күчү,
Јелин күчү,
Селин күчү.

26. Елдән-елә,
Дилдән-дилә.

27. Ешшәк нәдир?
Дөшәк нәдир?

28. Евдә гардаш,
Чөлдә јолдаш.

29. Әрәб нәдир?
Чораб нәдир?

30. Әр савашы,
Јаз јағышы.

31. Әрсиз арвад,
Јүјәнсиз ат.

32. Әсди Кәнчә,[1]
Битди јонча,
Әсди Тифлис,
Олду дүмдүз.

33. Әми онун,
Зәми онун.

34. Ит дә кетди,
Ип дә кетди.

35. Јаз јағышы,
Ел алгышы.

36. **Јајда ишлә,**
Гышда дишлә.

37. **Јејән ичәр,**
Әкән бичәр.

38. **Јағ дырнагда,**
Бал бармагда.

39. Јаман да мән,
Јанан да мән.

40. Јај әкинчи,
Гыш диләнчи.

41. Јахшы дүзәр,
Јаман позар.

42. Јел чәкирәм,
Күл чәкирәм,
Күл чәкирәм
(Гәлјан).

43. **Киши селди,**
Арвад көлдү.

44. **Короғлуду,**
Зороғлуду.

45. **Короғлуду,**
Јол оғлуду.

46. **Көһнә кәшкүл,**
Ишим мүшкүл.

1.Һансы сәмтдәнсә күләјин әсмәји нәзәрдә тутулур.

47. Кәлди әчәл,
Вермәз мачал.

48. Кечә гара,
Чүчә гара.
Һеч билмирсән?
Нечә гара?

49. Кеч еjләjәр,
Күч еjләjәр.

50. Кәнчлик һара,
Динчлик һара.

51. Көзәлликдә:
Гызын халы,
Бечә балы,
Хам ат налы.

52. Мајыс сују,
Вајыс сују.

53. Нөкәр нәдир?
Бекар нәдир?
Ач гапыны,
Өрт гапыны.

54. Оғул ишыг,
Гыз јарашыг.

55. Өјүд елдән,
Оғул белдән.

56. Олан олуб,
Нов да долуб.

57. **Палаза сүрт,**
Боғаза дүрт.

58. **Сәксән, дохсан,**
Бир күн јохсан.

59. **Сөзә уста,**
Ишә хәстә.

60. Сәнә адәт,
Мәнә бедат.

61. Ушаг нәдир?
Бычаг нәдир?

62. Умач ашы,
Сујун башы.

63. Ун давасы,
Дин давасы.

64. Үстү бәзәк,
Алты тәзәк.

65. Үздә мәләк,
Далда кәләк.

66. **Үрәк гыран,**
Гарын чыран.

67. **Халам билди,**
Аләм билди.

68. **Һәм јағлады,**
Һәм дағлады.

69. Һәм зијарәт,
Һәм тичарәт.

70. Чөлү бәзәк,
Ичи тәзәк.

71. Чөрәк гуру,
Ајран дуру.

72. Чөлүн гушу,
Чајын дашы.

73. Шаһын әмри,
Гулун өмрү.

74. Көрдүн јемәк,
Та нә демәк.

75. Үздә күлүр,
Далда һүрүр.

76. Бири итәр,
Бири битәр.

77. Ағачы гурд,
Инсаны дәрд.

78. Јаз битирәр,
Јај јетирәр.

Бешһечалылар

1. Адамы башдан,
Ағачы јашдан.

2. **Алим гәләмлә,**
Тачир сәләмлә.

3. **Ахтаран тапар,**
Јоғуран јапар.

4. **Ағ хоча биздә,**
Хурчуну сиздә.

5. Алдын пајыны,
Чағыр дајыны.

6. Аләм аләмнән,
Кор гыз халамнан.

7. Азачыг ашым,
Ағрымаз башым.

8. **Аллаһдан бујруг,**
Ағзама гујруг.

9. Арвадым бирди,
Сөзләри дүрдү.

10. Ассан асылмаз,
Кәссән кәсилмәз.

11. **Ахшам ахура,**
Күндүз нахыра.

12. **Аналы гузу,**
Хыналы гузу.

13. **Атычы атар,**
Тајыны тапар.

14. Атычы атар,
Чулфаны тапар.

15. Алманы саj jе,
Армуду соj jе.

16. Аләми бәзәр,
Өзү лүт кәзәр.

17. Бир дә гыз оллам,
Онда дүз оллам.

18. Бир ала дана,
Бир узун оба.

19. Бирин бирини,
Минин минини.

20. Балтаның:
Сапында да вар,
Күпүндә дә вар.

21. Булағын дашы,
Көзүмүн јашы.

22. Бирин гандырыр,
Бирин јандырыр.

23. Балағы батдаг,
Дабаны чатдаг.

24. Верди әријә,
Атды дәријә.

25. **Вурушду гузу,**
Сынды буjнузу.

26. **Вердик бир дана,**
Алдыг бир сона,
Гал јана-јана.

27. **Гызы бешијә,**
Чеһзин ешијә.

28. Гызылгуш учар,
Дикдири гучар.

29. Гоншу баласы,
Меj пијаләси.

30. Гәләмин учу,
Гылынчын күчү.

31. **Гарны гурулдар,**
Үстү парылдар.

32. **Гојнун олду jүз,**
Сүд көлүндә үз.

33. **Дәлијә бел вер,**
Алтындан jел вер.

34. **Дава јохлугдан,**
Төвбә тохлугдан.

35. **Дәмири јанмыр,**
Көмүрү јанмыр.

36. **Дөвләтдә дәвә**
Өвладда нәвә.

37. Дөвләтдә дәвә,
Өвладда нәвә,
Сәрвәтдә кәвә.

38. Дәни елләрдән,
Суjу көлләрдән.

39. Дағда гар олар,
Бағда бар олар.

40. Дүjчә долдурмаз,
Неһрә олдурмаз.

41. Дил һәм бәладыр,
Һәм дә галадыр.

42. Дедијин дедик,
Чалдығын дүдүк,
Jедијин һәдик.

43. Дәм дәм кәтирәр,
Гәм гәм кәтирәр.

44. Диддијин билир,
Удуғун билмир.

45. Ел ичиндә ол,
Ел ичиндә өл.

46. Ел ары илә,
Бағ бары илә.

47. Елти әjриси,
Балта әjриси.

48. Әлли әлијнән,
Маллы малыjнан,
Пуллу пулуjнан.

49. Әрин дөjүшү,
Jазын jағышы.

50. Әкәр варындыр,
Аләм jарындыр.

51. Әмијә галды,
Дәмијә галды.

52. Әввәли меjдан,
Ахыры зиндан.

53. Итимиз дә вар,
Күтүмүз дә вар.

54. Ичмә чахыры,
Ачар пахыры.

55. Ирини ипә,
Хырданы сапа,
Әзмәзләр ки.

56. Jеми jетәндә,
Гырхы өтәндә.

57. Jаланмаг ajры,
Доланмаг ajры.

58. Jаз буланлығы,
Гыш jаванлығы.

59. Јемәкдә гочаг,
Көмәкдә гачаг.

60. Дүзәнә рәһмәт,
Јазана рәһмәт,
Позана лә`нәт.

61. Јахшыја јанаш,
Јамандан узаш.

62. Ја дөвләт баша,
Ја гузғун лешә.

63. Јазын кәлиши,
Елин күлүшү.

64. Јағмады јағыш,
Битмәди гамыш.

65. Јатан үјүтмәз,
Јетән үјүдәр.

66. Касыбын сөзү,
Улғунун көзү.

67. Кири кир ачар,
Сирри сирр ачар.

68. Киши чөл гушу
Бијабан дашы.

69. Кәләклә кәлән,
Күләклә кедәр.

70. **Кәсмији кәсмәз,**
Сүзмәси сүзмәз.

71. **Кичикдән хәта,**
Бөјүкдән әта.

72. **Кәссән кәсилмәз,**
Үзсән үзүлмәз.

73. Палаза бүрүн,
Елинән сүрүн.

74. Кечә јатаға,
Күндүз отаға.

75. Кејирәм бези,
Кәзирәм дүзү.

76. **Кедәнә сағдыш,**
Кәләнә солдыш.

77. **Кедәр нахыра,**
Кәләр ахыра.

78. **Чиркин бүрүнәр,**
Көзәл көрүнәр.

79. **Көзлә көзләрим,**
Динлә дизләрим.

80. **Көзәллик ондур,**
Догтузу дондур.

81. **Күлмә гоншуна,**
Кәләр башына.

82. Көрдүнки јемәк,
Даһа нә демәк.

83. Кедәнә јолдаш,
Кәләнә гардаш.

84. Күл вар, әтирли,
Күл вар, чәтирли.

85. Лалын бахары,
Сујун ахары.

86. Нә ишим ишди,
Нә әлим бошду.

87. Нә һалым һалды,
Нә јолум јолду.

88. Нә әлдән гојур,
Нә јардан дојур.

89. Нијјәтин һара,
Мәнзилин ора.

90. Оғландыр охдур,
Һәр евдә јохдур.

91. Оғул хырдасы,
Ноғул хырдасы.

92. Өртүлү базар,
Достлуғу позар.

93. Өвлад дәнизди:
Нә ичмәк олур,
Нә кечмәк олур.

94. Пулун вар-кириш,
Јохдурса сүрүш.

95. **Пуллуја бәли,**
Пулсуза дәли.

96. **Сәјдән бәј олар,**
Бәјдән сәј олар.

97. Сөз көтүрәнин,
Јер отуранын.

98. Сөјүдүн көзү,
Касыбын сөзү.

99. Сахла саманы,
Кәләр заманы.

100. Сәндән һәрәкәт,
Мәндән бәракәт.

101. Сәни позарам,
Ону јазарам.

102. Тәндир чөрәји,
Евин дирәји.

103. Тикәнә рәһмәт,
Сөкәнә лә`нәт.

104. **Төвбә тохлугдан,**
Үз-көз јохлугдан.

105. **Тојда ојнамаз,**
Вајда ағламаз.

106. Торпагдан ћасил,
Торпаға васил.

107. Татын кәлиши,
Күрдүн көрүшү.

108. Тәләсди-тәзди.
Јолуну азды.

109. Ушағы бујур,
Далынча јүјүр.

110. Ушағы дөјдүн,
Гонағы дөјдүн.

111. Үзсән үзүлмәз,
Кәссән кәсилмәз,
Дүзсән дүзүлмәз.

112. Ћечимиз ајры,
Көчүмүз ајры.

113. Чалхады нәћрә,
Дирилди Зөћрә.

114. Јағыда олсун,
Јанымда олсун.

115. Бағын дашлысы,
Гызын сачлысы.

Алтыьечалылар

1. Ачда аман олмаз,
Тохда иман олмаз.

2. Ат вуруб дизинә,
Инди кәләр өзүнә.

3. Ачарам сандығы
Төкәрәм памбығы.

4. Ашыг вајдан гачар,
Молла тојдан гачар.

5. Ат көрүр ахсајыр,
Су көрүр сусајыр.

6. Ата-јумагланар,
Оғул будагланар.

7. Адын нәдир? Күлназ,
Өјрәнән чан дурмаз.

8. Арвад вар, ев јыхыр,
Арвар вар, ев јығыр.

9. Бир ајағы бурда,
Бир ајағы корда.

10. Бир гыз әрә кедәр,
Мин гыз јелә кедәр.

11. Бир вар мин кәтирәр,
Мин вар, ад итирәр.

12. Варыны ит јесин,
Јаханы бит јесин.

13. Гулун олунча ат,
Јијәси галар мат.

14. Гызынын исмәти,
Атанын дөвләти.

15. Гарадан гаш олмаз,
Јалдан гардаш олмаз.

16. Гуш ганады илә,
Адам ады илә.

17. Гатығы елләрдә,
Пендири чөлләрдә.

18. Горујуб варыны,
Унутма арыны.

19. Дәрд вар-кәләр кечәр,
Дәрд вар-дәләр кечәр.

20. Еркәк чиб долдурар,
Диши күз долдурар.

21. Әрә дә бир дәфә,
Кора да бир дәфә.

22. Инсаны гәм јыхар,
Барыны нәм јыхар.

23. Ја гузугулағы,
Ја бағајарпағы.

24. Јахшыдан ад галар,
Јамандан дад галар.

25. Јазын буланлығы,
Гышын јаванлығы.

26. Ја Ләлә шәләни,
Ја шәлә Ләләни.

27. Јағ дырнагда кедәр,
Бал бармагда кедәр.

28. Үмид олма нисјә,
Кәлә кирә кисјә.

29. Јел өнүндә јунду,
Дағ башында үндү (гоча).

30. Кимиси аш јејәр,
Кимиси даш јејәр.

31. Кәлдин јад очаға,
Салма дад очаға.

32. Кәлини кәрдәкдә,
Ушағы бәләкдә.

33. Өвлад да вахтында,
Дөвләт дә вахтында.

34. Оғлан камал илә,
Гызса чамал илә.

35. Сөз вар- ел ичиндә,
Сөз вар-ев ичиндә.

36. Сојдулар, сојдулар,
Сојхалара гојдулар.

37. Садәлик кәтирәр,
Ловғалыг итирәр.

38. Тутулмамыш оғру,
Хандан, бәјдән доғру.

39. Тојунку ојнамаг,
Вајынкы ағламаг.

40. Тајасы јанан мән,
Әли көсөвлү сән.

41. Чатарсан вахтыма,
Чыхарсан тахтыма.

42. Бујур бујруғуну,
Салла гујруғуну.

Једдиһечалылар

1. Ашы биширән јағды,
Кәлинин үзү ағды.

2. Алан алыб алдадыб,
Сатан сатыб пулланыб.

3. Ағ күнүм, гара күнүм
Һара јетсин, бу үнүм.

4. Аj даш атан бәхтәвәр,
Дашын да бир вахты вар.

5. Артыг тамаһ даш јарар,
Даш гајыдыб баш јарар.

6. **Ачытмалы боздамач,**[1]
Әлим хәмир, гарным ач.

7. **Артыг тамаһ**
баш јарар,
Артыг тикә
диш гырар.

8. Ал да кејсә
јарашыр,
Шал да
кејсә јарашыр.

9. Аналынын өзү чох,
Анасызын сөзү чох.

10. Ағызлара сөз олдум,
Ајаглара тоз олдум.

11. **Аj чүт кәзән бәхтәвәр,**
Һеч демирсән тәк дә вар.

12. **Ағларса анам ағлар,**
Галаны јалан ағлар.

13. **Аранда тутдан**
олдум,
Дағда гурутдан
олдум.

14. **Аршын кәтир,**
без апар,
Чувал кәтир,
гоз апар.

15. Ат өләр,
мејдан галар,
Икиддән ад-сан
галар.

16. Ајда-илдә хош
кәлдин,
Күндә- күндә нөш
кәлдин.

17. Ағ јуду гара сәрди,
Билмәди һара сәрди.

18. Ајранындыр,
шорундур,
Инди нөвбә
корундур.

19. Ағам бир
хатын алды,
Даваны сатын алды.

20. Ајда, илдә
бир намаз,
Ону да шејтан
гојмаз.

21. Ајраны јох ичмәјә,
Күр ахтарыр
кечмәјә.

22. Ајран тапмыр
ичмәјә,
Назла кедир
чешмәјә.

23. **Арвады әри сахлар,**
Пендири дәри
сахлар.

24. **Ағлама, чыртдан**
бала,
Ағзы јоғуртдан
бала.[1]

25. Ағлајан көз јаш
кәтирәр,
Јејән ағыз аш
кәтирәр.

26. Ағамыз падар олду,
Јер, көј бизә
дар олду.

27. Арыг атда
тәпәр чох,
Јеримәјә һүнәр јох.

28. **Арвады өзү сахлар,**
Пендири дузу
сахлар.

29. **Адам вар-елдән**
кедәр,
Адам вар-евдән
кедәр.

1. Боздамач, Ширван зонасында чобан лавашының, јуха чөрәјинин бир нөвүдүр.

1.Јоғурт- гәрб диалектиндә "Китаби-Дәдә Горгуд" әсәриндә гатыг мә`насында ишләнир.

30. Ачлыг нәләр једирмәз,
Тохлуг нәләр дедирмәз.

31. Бағ белә, бостан белә,
Тағлары шәлә-шәлә.

32. Бағда әрик вар иди,
Салам мәлик вар иди.
Бағдан әрик гуртарды,
Салам мәлик гуртарды.

33. Балчынын вар бал тасы,
Одунчунун балтасы.

34. Бәхтини нарда сына,
Севдијин јарда сына.

35. Бу гыз кимин гызыды,
Алмадан гырмызыды.

36. Билдик-јел дәјирманы,
Бәс бунун сују һаны?

37. Бағ алма, бағланарсан,
Дағ алма, дағланарсан.
Гојун ал, јағланарсан.

38. Бәј евиндән күт кәлди,
Далынча да ит кәлди.

39. Биз үмид олдуг даза,
Даз өзүн гојду наза.

40. Бир вермә, бир дә истәр,

Јатмаға јер дә истәр.

41. Билдир кедән билдирчин,
Һаны сәнин бир гычын.

42. Баға бах үзүм олсун,
Јемәјә үзүн олсун.

43. Бәхтини гозда сына,
Оғулда, гызда сына.

44. Бала дады, бал дады,
Ширини ширинди,
Ачысы да бал дады.

45. Билдир өлүб атасы,
Бу ил чыхыб хатасы.

46. Биширдији јејилмәз,
Данышдығы дејилмәз,
Јамадығы кејилмәз,
Тутдуғу иш өјүлмәз.

47. Балам, балам, бал дадыр,
Балам адам алдадыр.

48. Бүлбүл олмаз чәмәнсиз,
Инсан олмаз вәтәнсиз.

49. Бир-биринин әксинә,
Ишләр кедир, тәрсинә.

50. Бир тикә јағ ичими,
Дағ еләди чәкими.

51. Булуд алтдан чыхан күн,

Јашмаг алтдан **чыхан дил.**

52. Баг **сахла, бағлар сәни,**
Мал **сахла, сахлар сәни.**

53. Боз **дүзүн** гуш **әппәји,**
Гојунун гыш **әппәји.**

54. Вар **әли-кәрәм** әли,
Јох әли-вәрәм әли.

55. Вардан верән **Әлиди,**
Јохдан верән дәлиди.

56. Верәрсән, әтдән-мәтдән,
Вурарам, бәртдән-бәртдән.
Верәрсән, шордан-мордан,
Вурарам, ордан-бурдан.

57. Гар **кәлирсә, вар** кәлир,
Сәбрин **нијә** дар кәлир?

58. Гырмаға **гозумуз** вар,
Чырмаға **безимиз** вар.

59. Гоншу **гоншуја** бахар,
Чаныны **ода јахар.**

60. Гарнымдан **чыхыб** гада,
Мән кимә **кедим дада.**

61. Гурбан олум **зәркәрә,**
Сәни салды **пәркара.**

62. Гурбан олум **бојуна,**

Мәни салды ојуна.

63. Газан гапагсыз олмаз,
Армуд саплагсыз олмаз.
Кечәл папагсыз олмаз.

64. Гарға көрүб гуш демә,
Хәшил јејиб аш демә.

65. Гудурасан гурбаға,
Кәлир мәни вурмаға.

66. Гадын вар- ган јатырдар,
Киши вар-дәм јатырдар.

67. Гарға өзүн гуш биләр,
Умач өзүн аш биләр.

68. Гызылгуш әлдә кәзәр,
Көзәл гыз дилдә кәзәр.

69. Готурам, ај готурам,
Гојмурлар динч отурам.

70. Гыз, чеһизин **битмәсин,**
Ардыч көјүн **итмәсин.**

71. Гоча гујруг **једирәр,**
Чаван јумруг **једирәр.**

72. Гыз идим **солтан идим,**
Нишанландым-**хан олдум.**
Әрә кетдим-**гул олдум,**
Ајаглара чул **олдум.**

73. Дәјирман ики **дашдан,**

Мәһәббәт **ики башдан.**

74. Дәмирдиләр, **мисдиләр,**
Һамысы бир чинсдиләр.

75. Дағарчыгда **унлары,**
Аллаһ **гырсын бунлары.**

76. Дүшмән **сәни дашынан,**
Сән дүшмәни ашынан.

77. Дама-дама **көл** олар,
Даша-даша сел олар.

78. Дәрәләрдән сел кими,
Тәпәләрдән јел кими.
Бадеји-сәрсәр кими.

79. Дана алан **алланар,**
Дана сатан **пулланар.**

80. Дөјәр, сөјәр **әрим** јох,
Јел апарды, **өјүм** јох.

81. Дүзәлиб **һәр јарағы,**
Галыб саггал **дарағы.**

82. Дитдилијә **дүл олду,**
Хан Әһмәдә **гул олду.**

83. Даданмышдын **долмаја,**
О да бир **күн олмаја.**

84. Даз-дазынан **јатдығы,**
Даз да шыллаг **атдығы.**

85. Данышырам **сөз олур,**
Данышмырам көз олур.

86. Ешшәк ағнар **күллүкдә,**
Нә ки, **белә түнлүкдә.**

87. Ел **кәлмә** баш апарар,
Сел **кәлмә** даш апарар.

88. Ениш-јохуш, јол јахшы,
Јахшы-јаман әр јахшы.

89. Әрим, әрим әрисән,
Чүрүм, чүрүм чүрүсүн.

90. Әјри, дүзү бәјәнмәз,
Бу да бизи бәјәнмәз.

91. Әләмә, ај әләмә,
Мәни **вермә** гәләмә.

92. Әр-арвадын савашы,
Јазла **јајын** јағышы

93. Әр атаны **ел** атар,
Әр тутаны **ел** тутар.

94. Әләк, **табаг,** гара сач,
Әлим хәмир, **гарным** ач.

95. Ишим-**күчүм бучагда,**
Шиллә **бәбә гучагда.**

96. Иш ки, дүшдү **арвада,**
Өлән күнүн сал јада.

97. Ичдин үзүм сујуну,
Төкдүн үзүм сујуну.

98. Истәјирсән бал-чөрәк,
Ал әлинә бел-күрәк.

99. Јад оғлу елдән кәләр,
Оғулса белдән кәләр.
Вер мәнә, атам оғлун.

100. Језнәси кор, гајны кор,
Јахшы тапыб гајны кор.

101. Јараландым јанымдан,
Гушлар дојмаз ганымдан.

102. Јајда тохуму сатар,
Гышда көзүлә бахар.

103. Јел хәстәлији:
Ојнаглары јалајар.
Үрәји јаралајар.

104. Јар ағлар көздән олар,
Јад ағлар үздән олар.

105. Јел әсәндә јелләнир,
Јол көрәндә јолланыр.

106. Јер инсаны бәзәмәз,
Инсан јери бәзәјәр.

107. Јахшы ата бир гамчы,
Јаман ата мин гамчы.

108. Јахшылыға јаманлыг,
Кор ешшәјә саманлыг.

109. Јалын јалагда галсын,
Зәнчирин мыхда галсын.

110. Јерли кәлди, јерсиз гач,
Гачанмасан, гуш ол уч.

111. Јарын јара совгаты,
Бир дәстә булаг оту.

112. Јејәсән газ әтини,
Көрәсән ләззәтини.

113. Јағ јағынан гајнајар,
Јарма јаван ојнајар

114 Јағ јејәни јағ сахлар,
Јемәјәни ьагг сахлар.

115 Јајда башын биширәр,
Гышда ашын биширәр.

116. Ја сәни мум еләрәм,
Ја да ки, шум еләрәм.

117. Јајда чәкән зәһмәти,
Гышда көрәр ләззәти.

118. Јамамасан кејмәзсән,
Јаламасан дојмазсан.

119. Кор нә истәр? **ики көз,**
Бири әјри, бири дүз.

120. Кечәл бахар **күзкүјә,**
Адын гојар **өзкәјә.**

121. Кәфкир батмаз ашына,
Күл тутумсуз башына.

122. Кәкоту, кәклик оту,
Јеријндәчә **бәрк** оту.

123. Кечди бүлбүл, кечди күл,
Истәр ағла, истәр күл.

124. Кечи чан њајындады,
Гәссаб пиј њајындады.

125. Кечәлин дәрди, башы,
Бир газан **ајран** ашы.

126. Кишини **чөрәк** илә,
Арвады хөрәк илә.

127. Кедәр бағлар **горасы,**
Галар үзүн **гарасы.**

128. Кәлинлијим, **гызлығым,**
Бир дарајы **диздијим.**

129. Кәзәјән кәзә **билмәз,**
Кәзмәсә дөзә **билмәз.**

130. Кәзди Иран-**Тураны,**
Чәннәт көрдү **бураны.**

131. Кедәр бостан хырасы,
Галар **үзүн гарасы**

132. Көјчә **тәпә көјәрди,**
Әрим **мәни дөјәрди.**

133. Көрдүн јарын јар дејил,
Тәркин гылмаг ар дејил.

134. Күлмә, **күлмә** гоншуна,
Бир күн кәләр башына.

135. Күннү күнү беш тоғлу,
Күнсүз күнү њеч тоғлу.

136. Кетди итин бириси,
Кәлди ондан ириси.

137. Кәлин **кәлир,** хан кәлир,
Евләри јыхан кәлир.

138. Күндүз **кәзәр обаны,**
Кечә сызлар **дабаны.**

139. Кир Мәчнунун **көзүнә,**
Бах Лејлинин үзүнә.

140. Күндә **күнүм** беләдир,
Пара чөрәк чирәди.

141. Көзәлдән **көз чәкилмәз,**
Чиркиндән **үз чәкилмәз.**

142. Мәнә бах, **нә њалдајам,**

Јара бах, нә салланыр.

143. Мән анамын илкијәм,
Ағзы гара түлкүјәм.
Мән кәсирәм, сән дә кәс.

144. Нә чораба јумагды,
Нә јыртыға јамагды.

145. Нә јарпагдан рузи вар,
Нә торпагдан рузи вар

146. Нә кедәнә јолдашды,
Нә галана гардашды.

147. Нә јоғурду, нә јапды,
Һазырча көкә тапды.

148. Нә өлүјә пај верир,
Нә диријә һај верир.

149. Јазда әкин әкәрәм.
Гышда сәфа чәкәрәм.

150. Нә умурсан бачындан,
Бачын өлүр ачындан

151. Гар кәлирсә вар кәлир,
Сәбрин нијә дар кәлир.

152. Нә төкәрсән ашына,
О чыхар гашығына.

153. Нә төкүрсән газана,
Дашар, төкүләр јана.

154. Оғул олсун, гыз олсун.
Әл-ајағы дүз олсун.

155. О гәдәр нанә битиб,
Рејһан арада итиб.

156. Оғлан севән гучагда,
Ана алан бучагда.

157. Оба дурду дүзмәјә,
Кәлин кетди кәзмәјә.

158. Оғрунун әли узун,
Доғрунун дили узун.

159. Өлмә, ешшәјим өлмә,
Јаз кәләр, јонча битәр.

160. Өзү јәһәр гашында,
Көзү очаг башында.

161. Өлмәз, итмәз Хәдичә,
Көрәр нәвә-нәтичә.

162. Өрдәк өлдү- газ галды,
Сим гырылды, саз галды.

163. Өлүм вар, өлүм кими,
Өлүм вар, зүлүм кими.

164. Өзүн јәһәр башында,
Көзүн очаг дашында.

165. Палтар јумаг бир чешлик,
Гајғысы вар-бир гышлыг.

166. Ики дишин дөрд олсун,
Табаглара гурд олсун.

167. Сәнинкини гајнадаг,
Мәнимкини ојнадаг.

168. Сөз вар, шөһрәт кәтирәр.
Сөз вар, төһмәт кәтирәр.

169. Саралыб сапа дөнүб,
Инчәлиб ипә дөнүб.

170. Торпағы дашлы јердән,
Гызы гардашлы јердән.

171. Тутан кедәр тәп-тәзә,
Көрәнә верирләр чәза.

172. Тәрәкәмә тәрк отур,
Ешшәк үстә бәрк отур.

173. Тојдан сонра нағара,
Хош көрдүк Бајрам аға.

174. Тәзә кәлди базардан,
Көһнә дүшдү нәзәрдән.

175. Тоја кедәр ојнамаз,
Ваја кедәр ағламаз.

176. Узундураз бејнамаз,
Хејрә-шәрә јарамаз.

177. Ушаглы ев базардыр,

Ушагсыз ев мәзардыр.

178. Узун-узун мешәләр,
Сиздән галмыш пешәләр.

179. Узун јердән кәсәрләр,
Уман јердән күсәрләр.

180. Үстү зәми-бичәрләр,
Алты булаг-ичәрләр.

181. Хамралы хас әппәји,
Бағрына бас әппәји.

182. Хејир дилә гоншуна,
Хејир кәлсин башына.

183. Хејирсин хејир вермәз,
Пахылын үзү күлмәз.

184. Һәјат нәдир? Һәјат нә?
Әввәли јашыл јарпаг,
Ахыры гара торпаг.

185. Һәр нә версән-адындыр,
Һәр нә јесән-дадындыр.
Һәр нә галса-јадындыр.

186. Һача кедән дә кәлди,
Сача кедән кәлмәди.

187. Һәсән кәл, ај Һәсән кәл,
Ја мән кәлим, ја сән кәл.

188. Һејван иннәшмәјиндән,
Инсан дилләшмәјиндән.

189. Һах Нәзәрди, Һах Нәзәр,
Бир вурар, гырхын әзәр.

190. Һамыја соған сојан,
Мәнә сарымсаг дөјән.

191. Һәјасыздан һәјалан,
Утанмаздан далдалан.

192. Һирс кәләр, көз гызарар,
Һирс кедәр, үз гызарар.

193. Чалха-чалха јағ олсун,
Кеф-дамағын чағ олсун.

194. Чыхдым ағач башына,
Бахдым очаг дашына.

195. Чох әјилмә-басарлар,
Чох учалма-асарлар.

196. Чаванлыгда даш дашы,
Гочалыгда је ашы.

197. Чаванлыгда пул газан,
Гочалыгда гур газан.

198. Чаванлыгда чәк чәфа,
Гочалыгда сүр сәфа.

199 "Чан" дедим јемиш алдым,
Гыздым, мәркүмүш алдым.

200. Шәри шејтандан сахла,
Гуру бөһтандан сахла.

201. Башда отуран баш олмаз.
Башбиләнсиз иш олмаз.

202. Дашдандыр, дәмирдәндир,
Мајасы хәмирдәндир (су дәрманы)

203. Ајаглары су ичир,
Үстүндән кәлән кечир (көрпү)

204. Ахшам сәрдим нохуду,
Сәһәр галхдым јохуду (улдуз)

205. Арвад вар јохдан аш еjләр,
Арвад вар кишини күлбаш
еjләр.

206 Гоншу гоншуја бахар,
Чаныны ода јахар.

207. нә гојурам әнкимә,
О да чыхыр рәнкимә

208. Ел атаны һамы атар,
Ел тутаны һамы тутар.

209. Нә ағлы вар, нә вары,
Бурнун тутуб јухары.

210. Хатындан паша олмаз,
Ағачдан маша олмаз.

211. Тез кәсәр, јары кәсәр,
Кеч кәсәр, кары кәсәр.

212. Јајда башын биширәр,
Гышда ашын биширәр.

СәккизҺечалылалыр

1. Аләт ишләр, әл өјүнәр,
Гылынч кәсәр, гол өјүнәр.

2. Ағач барыјла билинәр,
Адам карыјла билинәр.

3. Ағыллымыз Хыдыр аға,
Бармағын салды бардаға.

4. Ағыллыја бир сөз бәсдир,
Ахмаға мин сөз әбәсдир.

5. Ағрыларда көз ағрысы,
Һәр кәсдәнин өз ағрысы.
(Һәр бир кәсин өз ағрысы).

6. Ағырлығын јер көтүрсүн,
Рузуну аллаһ јетирсин.

7. Атычы атар, күрд ојнар,
Дөнүб-дөнүб бир дә ојнар.

8. Ај гыз, адын нәдир? Бәсти,
Күмүш кәмәр белин кәсди.

9. Арпаја гатсан- ат јемәз,
Кәпәјә гатсан- ит јемәз.

10. Адам вар ки, көздән гызар,
Адам вар ки, сөздән гызар.

11. Алма арвадын дулуну,
Јанынча кәләр гулуну.

12. Аланда аллан додағым,
Верәндә саллан додағым.

13. Ала кедәр, була кедәр,
Төјүр-төјүр тула кедәр.

14. Ана гызына тахт верди,
Ата газына бахт верди.

15. Бир дејәрсән, беш дејәрәм.
Көзләринә шиш дејәрәм.

16. Булаг көзүндән гурујар,
Инсан сөзүндән гурујар.

17. Бирини је, бирин уд,
Бирини әлиндә гајым тут.

18. Бизим кәлин, биздән гачар,
Үзүн тутар,ағзын ачар.

19. Башына күл, а күллүкләр,
Гарғалар сәни димдикләр.

20. Бу заманын гызлары,
Кәбини кәсәр өзләри.

21. Бирини көр фикир ејлә,
Бирини көр шүкүр ејлә.

22. Бар әзаба **дөнәниндир,**
Бал пәтәкдән **сүзәниндир.**

23. Бағ гушу **баға јарашыр,**
Дағ гушу **даға јарашыр.**

24. Бәзәнмисән, бу күндәсән,
Бәзәнмәсән **нә** күндәсән.

25. Бири јеjәр, бири бахар,
Бах, онда гијамәт гопар.

26. Варлыја бәли деjәрләр,
Варсыза дәли деjәрләр.

27. Газанын гырлы галасы,
Газанын сирли галасы.

28. Гаш да үрәкдән **су** ичәр,
Сач да үрәкдән **су** ичәр.

29. Гышын чәни **гар кәтирәр,**
Јазын чәни бар **кәтирәр.**

30. Гарға өзүнү гуш **биләр,**
Умач өзүнү аш **биләр.**

31. Горун ата гарғы**шындан,**
Јапыш ана алгы**шындан.**

32. Гара кишмиш бәj **чибиндә,**
Ағ ајран кол дибиндә.

33. Гадынсыз һәјат-кәдәрли,
Ушагсыз һәјат-һәдәрли.

34. Дағарчыгда унум олсун,
Мәрәкәдә јарым олсун.

35. Дедиләр ки, јаша, јарат,
Ким деди: јетәнә даш ат.

36. Дүнјанын вары дәниздир,
Ону јемәјән донуздур.

37. Евиндә јох бир урвалыг,
Көнлүндән кечир дарғалыг.

38. Евиндә јох бир кечәлик,
Көнлүндән кечир хочалыг.

39. Ејби ким еләр? Ејбәчәр,
Дәрди ким чәкәр? Дәрдәчәр.

40. Ев тоғлусундан тој олмаз,
Ев кәдәсиндән бәj олмаз.

41. Әзкил дәрәнимиз дә вар,
Сәбәт һөрәнимиз дә вар.

42. Әр ағачы, күл ағачы,
Әсиркәмә, вур ағачы.

43. Әмимлә бағы кәзәрәм,
Дајымла дағы кәзәрәм.

44. Әләкчинин гыл верәни,
Көрүкчүнүн јел верәни.

45. Әтин чији әт кәтирәр,
Хәмрин чији дәрд кәтирәр.

46. Итләр мәнә, гурдлар мәнә,
Боз сәрчәләр чыртлар мәнә.

47. Иш күчүмүз бучагда,
Шәнкүлүмүз гучагда.

48. Итләр бизә, гурдлар бизә,
Сағсағанлар чыртлар бизә.

49. Икид өләр, үнү галар,
Өкүз өләр, көнү галар.

50. Икид оғул гуш кәтирәр,
Шаһгулу бајгуш кәтирәр.

51. Ij билмәјән түлкү олмаз,
Дәрисини кола вермәз.

52. Јаба илә довға ичдик,
Милчәк миниб Күрү кечдик.

53. Јеjәсән гојун әтини,
Иллаһ да бојун әтини.

54. Јағар јағыш, битәр гамыш,
Јағмаз јағыш, битмәз гамыш.

55. Јарысы балам баласы,
Јарысы илан баласы.

56. Корун истәдиjи бир көз,
Икиси дә олса нә сөз.

57. Јағыш илә jер көjәрәр,
Алгыш илә әр өjүнәр.

58. Күллү читдән нәмәр кәлир,
Көр башыма нәләр кәлир.

59. Күндә кәлән күл үстүнә,
Илдә кәлән күл үстүнә.

60. Мән дүшүнән даға, даша,
Кәлин дејәк кәлсин баша.

61. Мәндән сәнә јахшы өjүд,
Өз дәнини өзүн үjүт.

62. Нә бичинини бичирәм,
Нә ајраныны ичирәм.

63. Оғурлуг нәдир?-Бир әппәк,
Әjрилик нәдир?-Бир өппәк.

64. Орда ајынан, илинән,
Бурда мүхтәсәр дилинән.

65. Өзү-өзүнә еләди,
Күлү көзүнә еләди.

66. Сән әкмисән тәнбәкини,
Мән билирәм сәндәкини.

67. Су ахар, чухурун тапар,
Мис көһнәлиб пахрын тапар.

68. Сөз киминдир?-Көтүрәнин.
Jер киминдир?-Отураның.

69. Уста јанында әл сахла,
Алим јанында дил сахла.

70. Үмид бағладын сәбирә,
Јөнүнү чевир гәбирә.

71. Һалалзадә барышдырар,
Һарамзадә гарышдырар.

72. Һејиф, һејиф дәдәм еви,
Буламачы булајардым,
Буладыгча јалајардым.

73. Һајнан кәлән, һајнан кедәр,
Вајнан кәлән, вајнан кедәр.

74. Чох јемә ағырлыг етсин,
Аз јемә, чан әлдән кетсин.

75. Чаһыла кедән кеф чәкәр,
Аһыла кедән уф чәкәр.

76. Чаны чанымыздан дејил,
Ганы ганымыздан дејил.

77. Ушаг нә көрәр јапышар,
Ушаг нә көрәр данышар.

78. Бүлбүл чәмәнсиз олмасын,
Инсан вәтәнсиз олмасын.

89. Чаванын олар гүввәти,
Гочалар артар һикмәти.

Доггузынчалылар

1. Арсыз адам күләјән олар,
Сүдсүз һејван мәләјән олар.

2. Анасына бах, гызыны ал,
Гырағына бах, безини ал.

3. Алчаг јердә јатма, сел олар,
Јүксәк јердә јатма, јел олар.

4. Атычы атар, күрд ојнар,
Јыхылар, дурар, бир дә ојнар.

5. Ана ушағына аш кәтирәр,
Аналыгса јаш кәтирәр.

6. Ат сахларсан, атлы оларсан,
Дон сахларсан, донлу оларсан.

7. А гызым, гызым, гара гызым,
Сабуну, јох, ағара гызым.

8. Бирини је, бирини јемә,
Бирини де, бирини демә.

9. Варры евиндә тава гызар,
Варсыз евиндә дава гызар.

10. Гонаг кәләр, кедәр гуш кими,
Јохса отурмаз бајгуш кими.

11. Гузу олдум сүддән дојмадым,
Гојун олдум-отдан дојмадым.

12. Гочаја кедән гујмаг-јејәр,
Чавана кедән чомаг јејәр.

13. Ев көрдүм-евимә күсәндим,
Ев көрдүм-евимдән усандым.

14. Ев көрдүм-евимә пиррәндим,
Ев көрдүм-евимдән ијрәндим.

15. Евиндә јох бир чанаг дары,
Отурур һамыдан јухары.

16. Әли ашындан да еләди,
Вәли ашындан да еләди.

17. Әллисин аманлыгда көрүб,
Гырхыны саманлыгда көрүб.

18. Иши дүшәндә арар мәни,
Ашы бишәндә говар мәни.

19. Киши гызыны- јеришиндән,
Кәдә гызыны-дурушундан.

20. Карван кедәр изи галар,
Алим кедәр сөзү галар.

21. Киши гызы-јеҹәр салланар,
Кәдә гызы-јеҹәр тулланар.

22. Көзүн гаралыгы нахышды,
Үзүн гаралыгы гахынчды.

23. Мән дедим ки, кәлини көрүм,
Демәдим ки, дилини көрүм.

24. Оғул јеҹиб ојуна кедәр,
Гыз кеҹиниб, тојуна кедәр.

25. Өзкә гапыда јумуртлајар,
Бизим гапыда гаггылдајар.

26. Папағы кечи дәрисиндән,
Хәбәри јохдур керисиндән.

27. Сөјүдүн көзү бишмәз олар,
Касыбын сөзү кечмәз олар.

28. Тәрә јеҹән дә јаза чыхар,
Кәрә јеҹән дә јаза чыхар.

29. Тојда да тојуғун ваҹыды,
Вајда да тојуғун ваҹыды.

30. Тојун јарашыгы ојнамаг,
Ваҹын јарашыгы ағламаг.

31. Улусун демә, елини де,
Кәлиним демә, дилини де.

32. Хандан, бәјдән кәлмиш нөкәрәм,
Динмә, габырғаны сөкәрәм.

33. Арвад вар, арпадан аш еҹләр,
Арвад вар, кишини күлбаш еҹләр.

Оньечалылар

1. Аналы гызын өзү бөјүҹәр,
Анасыз гызын сөзү бөјүҹәр.

2. Аналы гызын өзү сөјләнәр,
Анасыз гызын сөзү сөјләнәр.

3. Арвад вар-буғда унун даш еҹләр,
Арвад вар-арпа унун аш еҹләр.

4. Арвад **нә билир**, дағда **думанды**,
Отуруб **евдә һөкмү рәванды**.

5. Адам **вар-өрдәјинә газ дејир**,
Адам **вар-гарысына гыз дејир**.

6. Алчаг јердә **јатма, сел апарар**,
Һүндүр јердә **јатма, јел апарар**.

7. Арвад гоһуму очаг башында,
Киши гоһуму **чах-чах** башында.

8. Бојуна бахырам фәхр едирәм,
Ағлына бахырам, фикр едирәм.

9. Гәм һара кедирсән? Гәм јанына,
Дәм һара кедирсән? Дәм јанына.

10. Евдә һөрмәтин **јохса**-евдән чых,
Елдә һөрмәтин **јохса-елдән** чых.

11. Әри әр еләјән **дә арвадды**,
Гара јер ејләјән **дә арвадды**.

12. Кәлин дејәндә **гучмағым** кәлир,
Гары дејәндә гачмағым кәлир.

13. Оғлумун оғлу дағ**дан ашырар**,
Гызымын оғлу чај**дан ашырар**.

14. Өлмә ешшәјим, јон**ча** битинчә,
Јонча төкүлмә, торба **тик**инчә.

15. Сәбирли-дағы јерлә **бир** еләр,
Сәбирсиз-хејир иши **шәр** еләр.

16. Тәпәдә тахыл әкән јел **үчүн**,
Дәрәдә хырман **гуран сел үчүн**.

17. Чағырылан јерә **кет, әринмә**,
Чағырылмајан јердә **көрүнмә**

Он бирһечалылар

1. Ағ дәвә һәмишә һагты кәздирәр,
Ләпирин јериндән ағ **күл** битирәр.

2. Абадан кәнд түстүсүндән билинәр,
Јахшы одун түстүсүндән билинәр.

3. Ағылсыз чаваны киршан алдадар,
Сајғысыз икиди дүшмән алдадар.

4. Арваддар ичиндә арвадым итди,
Әлләри хәмирли, дырнағы **битди**.

5. Ашағыда отуран итә бах**ар**,
Јухарыда отуран јүкә бах**ар**.

6. Ај чили, чили, чили мәнә **нејләр**,
Јарым бир олса, күнү мәнә **нејләр**.

7. Адам вар ки, адамларын **нахшыдыр**,
Адам вар ки, диндирмәсән **јахшыдыр**.

8. Гочаланда адам вар- ипәкләшәр,
Гочаланда адам вар- көпәкләшәр.

9. Ганана чибин вызылтысы сөздүр,
Ганмајана зурна-гавал да аздыр.

10. Дедиләр ки, **Шаһгулунун бағы вар,**
Демәдиләр, **адда-будда дағы вар.**

11. Евләр көрдүм-өз **евимдән ијрәндим,**
Евләр көрдүм-өз евимә **имрәндим.**[1]

12. Евләрә бахырам-шүкүр **едирәм,**
Евләрә бахырам-фикир **едирәм.**

13. Икид одур, атдан дүшә, **атлана,**
Икид одур, һәр әзаба гатлана.

14. Јаман гоншу, јаман арвад, јаман ат,
Бирин бошла, бирин боша, бирин сат.

15. Ја елә даныш бир мәтләб **гансынлар,**
Ја елә сус ки, ағыллы **сансынлар.**

16. Јабыларда арыг јабы мәрд **олар,**
Јоруланда јијәсинә дәрд **олар.**

17. Ким билир ки, ким газана, **ким** јејә,
Әблаһ одур, бу дүнјада гәм јејә.

18. Јетимчә оғлагдан оланмаз **тәкә,**
Инанма олса да, габағы чәкә.

19. Күләбәтин килејлиди әриндән,
Бошанмајыр, намусундан, ары**ндан.**

20. Муған, Муған олса, бири үч ејләр,
Муған туфан олса, үчү һеч ејләр.

1. Бу ифадә пиррәндим шәклиндә дә ишләнир.

21. Оғру елә биләр-**һамы оғрудур,**
Доғру елә биләр-**һамы доғрудур.**

22. Суда сусузлугдан **даш олса Илјас,**
Бәдәни, бәдәндән, **сән елә хилас.**

23. Фүзули дәрд әлиндән **даға чыхды,**
Дедиләр: бәхтәвәр **јајлаға** чыхды.

24. Фәләјин бөјлә-бөјлә ишләри чох,
Асланы ач көздирир, **түлкүнү** тох.

Он икиһечалылар

1. Арвад вар ки, арпа әппәјин аш ејләр,
Арвад вар ки, буғда әппәјин даш ејләр

2. Башыма дәјдијинә көрә даш олсун,
Ағзама дәјдијинә көрә **аш** олсун.

3. Ганана милчәк вызылт**ысы** да саздыр,
Ганмајана зурна-балаба**н да** аздыр.

4. Гајынатама Мәккә гисм**әт олај**ды,
Гајынанамы бағда илан **вурај**ды.

5. Јаз оланда ајран ашы јарпызынан,
Јај оланда әмлик әти сал **бузанан.**
Пајыз кәлди, пендир-чөрәк **гарпызынан,**
Гыш оланда исти отаг бир **гызынан.**

Вариант:
Јаз ола, довға ола, јарпызла,
Јај ола, пендир-чөрәк гарпызла,
Пајыз ола, исти фәтир чызбызла,

Гыш ола, исти отаг **бир гызла.**

6. Сәбр илә ћалва **бишәр, ej гора сәндән,**
Бәсләсән атлас **олар, тут јарпағындан.**

7. Кәлиним палтар јусун **үзү бозарсын,**
Гызым чөрәк биширсин, **үзү гызарсын.**

Он үчћечалылар

1. Аланда нечәсән? Бир **алычы гуш кими,**
Верәндә нечәсән? Дәјирманда **даш кими.**

2. Аналы ушағын үрәјиндә **јаг олар,**
Анасыз ушағын үрәјиндә **даг олар.**

3. Дост вар-ағлада-ағлада **адам ејләјир,**
Дост вар-күлдүрә-күлдүрә **чүдам** ејләјир.

4. Јахшылыг ејләјән көјдә **учан дурнады,**
Пислик ејләјән ганады **гырыг гарғады.**

5. Кечә ајаз, күндүз булуд-**илин нәсидир,**
Күндүз ајаз, кечә булуд-**илин хасыдыр.**

Он дөрдћечалылар

1. Бишә-дүшә нечәсән?Одун, гурдун **парасы,**
Ишә-күчә нечәсән? Ону демә, **халасы.**

2. Гојунлу евләр көрдүм-гурулу **јаја бәнзәр,**
Гојунсуз евләр көрдүм-гурумуш **чаја бәнзәр.**

3. Јахшылыға јаманлыг-ћәр кишинин **ишидир,**
Јаманлыға јахшылыг- нәр кишинин **ишидир.**

4. Мәрд илә јолдаш олдум-дағлар **гәдәр учалдым,**

Намәрдлә јолдаш олдум-**бирчә** күндә **гочалдым.**

5. Ох кими доғру олсан-**әлдә тутарлар сәни,**
Јај кими әјри олсан-**чөлә атарлар сәни.**

6. Севки чөрәк дејил ки, **гоншуларла бөләсән,**
О елә не`мәтдир ки, **кәрәк гәдрин биләсән.**

Он бешћечалылар

1. Архалыја арха олма-демәсинләр **јамагдыр.**
Архасыза арха ол ки-гој десинләр **дајагдыр.**

2. Гојун дејәр:-гарнымы доjдур, гара басдыр мәни,
Кечи дејәр:-Гарнымы доjдур, гора басдыр мәни.

Он алтыћечалылар

1. Дағ башында хырман гурма-
Совурарсан, јел апарар,
Селабда дәјирман гурма,
Үјүдәрсән сел апарар.

2. Кәтирәндә: Ел кәтирәр, јел **кәтирәр,**
сел кәтирәр,
Итирәндә: Ел итирәр, јел итирәр,
сел итирәр.

3. Ханыма ханым дедиләр-бир **назланды,**
бир салланды,
Кәдәјә[1] ханым дедиләр-бир ћөппанды,
бир **тулланды.**

1. Кәдә гызы мә'насында ишләнир

Гсјрн -бәрабәр һечалылар

1. Ајран ич,
   Гулағы динч.

2. Ана өјәр,
   Аналыг дөјәр.

3. Аста кетди,
   Мәнзилә јетди.

4. Аралыг аты,
   Кор Фаты.

5. Ашбазы ојут,
   Ашы сојут.

6. Арвадын исмәти,
   Әрин иззәти.

7. Атды-мурадды,
   Гадасын алдығым арвадды.

8. Аз кетди,
   Уз кетди,
   Үрәјиндә,
   Сөз кетди.

9. Аз кетди,
   Үз кетди,
   Бир әлиндә,
   Саз кетди.

10. А јолнан кедән ит,
    Кәл мәни тут.

11. Атам ашыјла,
    Кечәл гыз башыјла.

12. Адын нәдир? Фүрүш,
    Пулун вар кириш,
    Јохдур, сүрүш.

13. Анлајанла даш дашы,
    Анламазла јемә ашы.

14. Адам адамдыр, олмаса да пулу,
    Һејван һејвандыр, атлас олса да чулу.

15. Арвады аһыл көзү илә,
    Аты чаһыл көзү илә

16. Аллаһ гозу вериб дишсизә,
    Плову иштаһсыза.

17. Ач өлмәз, көзү гаралар,
    Борчлу өлмәз, рәнки саралар.

18. Атамы, анамы итирдим,
    Өзүмү сәнә јетирдим.

19. Ашын дады-дуздур,
    Дүнјанын дады-көздүр.

20. Ај доғду сүд кими,
    Језид өлдү ит кими.

21. Ашына-ашына,
    Чыхды очаг башына.

22. Аләм аләмнән,
Кор гыз халасыҗнан.

23. Ата бахарлар,
Башына торба тахарлар.

24. Адам ағыздан сөз,
Очаг алтдан көз.

25. Адын нәдир? Рәшид,
Јахшы де, јахшы ешит.

26. Араз ашығындан,
Күр топуғундан.

27. Аты палан сахлар,
Өлкәни билән сахлар.

28. А гызым, сәнә дејирәм,
А кәлиним , сән ешит.

29. Ај, сәни хош көрдүк,
Зијил, јерин бош көрдүк.

30. Ај лал-кар мүрдәшир,
Ашын дашыр, кәл дүшүр.

31. Ајран тапмыр ичмәјә,
Чадралы кедир кәзмәјә.

32. Армуд калдыр, јемәк олмур,
Һәр сөзү демәк олмур.

33. Арвад вар даш дирәји,
Арвад вар-јыхылы евин дирәји.

34. Ајағыма јер еләјим,
Көр сәнә неҗләјим.

35. Уранындыр, корундур,
Инди дә нөвбә корундур.

36. Аллаһ кеч ејләр,
Күч ејләр.

37. Аллаһ кәримдир,
Гујусу дәриндир.

38. Аллаһ инсаны,
Нә сөз,
Нә көз
Әсири еләмәсин.

39. Аз иди, арыг, уруг,
Бири дә кәлди, дабаны јарыг.

40. А ханым, а ханым, ал ејлә,
Ал үстдән јашыл ејлә.

41. Ајағыны исти ејлә, башыны сәрин,
Чох да фикирләшиб, дүшүнмә дәрин.

42. Арвад вар-гарғыдалы унундан аш
биширәр,
Арвад вар, буғда унундан даш
биширәр.

43. Ата еви мејданхана,
Әр еви зинданхана.

44. **Аланда нечәсән?** Алычы гуш **кими,**
Верәндә нечәсән? Дәjирмандан
дүшмүш даш **кими.**

45. **А**ланда нечәсән? Алычы гуш кими
Верәндә нечәсән? Кор бајгуш кими.

46. Ахшамдан jери һа jери,
Сәһәр ертә һамыдан кери.

47. Арвад вар ки, чәлтиjи дөjүб аш ејләр,
Арвад вар, кишини күлбаш ејләр.

48. Ачыг сүфрәнин мин ејби вар,
Өртүлү сүфрәнин бир ејби вар.

49. Алан ајры, сатан ајры,
Сәнә нә дүшүб, а бели әjри?

50. Ахшама бозбаш асмышдым,
Гарыхыб газаны бош асмышдым.

51. Алдатмасын сәни үз көзәллиjи,
Иланын да вар өз көзәллиjи.

52. Бирлик һарда,
Дирлик орда.

53. Бири елә, бири белә,
Бир дә jелә.

54. Бир һәсир,
Бир Мәммәднәсир.

55. Бир басды,
Ики кәсди.

56. Бир jени jетәндә,
Бир дә **гырхы өтәндә.**

57. Биз нә **дедик даза,**
Даз өзүнү **гојду наза.**

58. Бир дамчы **уну вар,**
Гырмызыдан **дону** вар.

59. Бир-биринин әксинә,
Евләри jыхыр**лар** тәрсинә.

60. Баламын баласы,
Үрәjимин парасы.

61. Бири итәр,
О бири битәр.

62. Бирәнин ганын **алдын,**
Чанын алдын.

63. Бир дә кәлин о**ллам,**
Отуруб дурдуғуму **биллəм.**

64. Бири палчыға бат**ды,**
Бир дә jанында jат**ды.**

65. Бир баш иди, дөрд **ајаг,**
Ону да кәлин ашы**рды бајаг.**

66. Битмишди һәр jарағы,
Галмышды саггал да**рағы.**

67. Белә гәм, белә кәдәр,
Белә кәләр, белә кедәр.

68. Бабам **мәнә кор дејиб,**
Кәлиб **кедәни вур дејиб.**

69. Бәј нәди,
Бәјәнмәдин нәди?

70. Биз кәлдик **кәлин көрмәјә,**
Кәлин дә кедиб **күл дәрмәјә.**

71. Бәдәниндә күрәјин јансын,
Синәндә үрәјин јансын.

72. Билирдин гарнын вајыны,
Јемирдин баш-ајаг сујуну.

73. Бир басды,
Ики кәсди.

74. Бир күн чәкил **әкән әр,**
Јүз ил ипәк дәрәр.

75. Боздамач,
Гырхын једим гарным ач.

76. Бир күн балыг тутду,
Јетмиш күн тор гурутду.

77. Билән аз дејәр,
Билмәјән дүз дејәр.

78. Бу ити вурдум синсиди,
Бу да бунун чинсидир.

79. Башда отуран баш олмаз,
Башбиләнсиз иш олмаз.

80. Бәдәсили ја дала алдын?
Ја далдан салдын.

81. Бир габ ајран ичими,
Вурду төкдү ичими.

82. Бөјүрткән јашыллығын итмәсин,
Гыз чеһизин битмәсин.

83. Бүтүн гадынларын пиринә ләнәт,
Јох,јох, јүздә биринә ләнәт.

84. Вахт бир гушду,
Ону әлдән верән биһушду.

85. Верәнә верән дүнјады,
Вермәјәнә боран дүнјады.

86. Вердији гәдәһ
О да көдәк.

87. Вәтәнә бахарсан вәтән олар,
Бахмазсан кәфән олар.

88. Вәтәни горујарсан вәтән олар,
Горумазсан кәфән олар.

89. Гызы бешикдә,
Чеһизи јешикдә.

90. Гыздыр, наздыр,
Мин түмән аздыр.

Гызылы кәтир,
Гызымы көтүр.

91. Гыздыр, Аздыр,
Мин алтун **аздыр.**

92. Гыз гызылдыр,
Палчыға дүшәр **парылдар.**
Оғлан бир ит **олуб**
Гырагда дуруб **мырылдар.**

93. Гыз олсун,
Һәр әзасы дүз **олсун.**

94. Гара ағармаз,
Су гуртармаз.

95. Гашына-гашына,
Чыхды очаг башына.

96. Гызы вер Газаға,
Газагдан да узаға.

97. Горхурсан пишикдән,
Нијә чыхырсан **дешикдән?!**

98. Тонгал елә биләр **күлдү**
Бајгуш елә биләр **бүлбүлдү.**

99. Гурд кетди јазыја,
Мејдан галды тазыја.

100. Габагда кедирәм-бич **дејирләр,**
Далда галырам-кич **дејирләр.**

101. Гыз гызыл алма,
Гызы көздән салма.

102. Гаг, **гаг, гаг,**
Бир **оғлум олуб** ағаппаг,
Инанмырсан **дур кәл бах.**

103. Гыз анасы **иришәр,**
Оғул анасы **бүрүшәр.**

104. Гарғышын **гара башына,**
Төкүлсүн даш, гаја башына.

105. Гыз анасы баш **үстә,**
Оғул анасы даш үстә.

106. Гызым гызыла дөнүб,
Хәбәри јох оғланларын,
Башына күл оғланларын.

107. Гара кишмиш бәјләр чибиндә,
Ағ ајран чәкил **дибиндә.**

109. Гызыл ағачын **көзү,**
Дул арвадын **сөзү.**

110. Гыз учдуғу јердән **көтүрмәз,**
Дүшдүјү јердән **көтүрәр.**

111. Гызы бәләкдә,
Кәлини кәрдәкдә.

112. Гадындан паша олмаз,
Ағачдан маша олмаз.

113. Гардаш гардашын **башыны** јемәз,
Ашыны јеjәр.

114. Гојун **њүркүшдү,**
Ахсаг **габаға дүшдү.**

115. Дүз **данышан утанмаз,**
Јалан **данышан учалмаз.**

116. Даз дазынан **јатдығы,**
Даз да гахалах **атдығы.**

117. Дүз сөз сәдагәт јарадар,
Әјри сөз әдавәт јарадар.

118. Дәрд чохду,
Инам јохду.

119. Дәрзинин ијнәси итди,
Дөвләти кетди.

120. Дашда битәр **кәкоту,**
Ағзынын ипин **јығ оту.**

121. Дәјирманда дәнин **олсун,**
Мәчлисдә јарын **олсун.**

122. Давалы сөз баш **јарар,**
Доғру сөз даш **јарар.**

123. Довға доггаза,
Сүдлү аш,
Дағ ашар

124. Дојмадын гурутдан,
Гарныны дојур тутнан.

125. Дашдан гашлыг умма,
Хәсисдән башлыг умма.

126. Дағ башы гарсыз олмаз,
Икид башы дарсыз олмаз.

127. Елә күлләр битибди,
Рејһан арада итибди.

128. Ев галыб әјријә,
Һәм јеjә, һәм сәјријә.

129. Евин бөјүју кич олар,
Кичији бич олар.

130. Евин кичији,
Һәјәтин күчүју.

131. Әбәсди,
Бәсди.

132. Әфәтли өтдүмү,
Әјилмәди кетдүмү?

133. Әлимин ичиндән кәлир,
Хәччә[1] бичиндән кәлир.

134. Әлиси дәли, Вәлиси дәли,
Гырылмышын һамысы дәли.

135. Әллисини аманлыгда көрүб,
Гырхыны саманлыгда көрүб.

136. Әли тутан очаг башына,
Әли тутмајан булаг башына.

137. Әјрүм-үјрүм јол јахшыды:
Сәни дөјсә дә әр јахшыды.

1.Хәдичә мә`насындадыр.

138. Әсил илә даш дашы,
Бәдәсиллә јемә ашы.

139. Ит өлүсү,
Көпәк сүрүсү.

140. Ит битди,
Хәтир битди.

141. Иш ки, галды сәбирә,
Үзүнү чөндәр гәбирә.

142. Иш ки, дүшдү сәбирә,
Ајағын салла гәбирә.

143. Ит әппәјә,
Ушаг мәһәббәтә.

144. Ит әтә,
Ушаг мәһәббәтә.

145. Ики унлуға,
Бир дәнлијә.

146. Ишин иш олсун,
Ишин учар гуш олсун.

147. Инсан өзүнү һәләк дә едәр,
Фәләк дә едәр.

148. Ишин иш олсун,
Ишим көјдә гуш олсун.

149. Исинмәдик истисинә,
Кор олдуг түстүсүнә.

150. Иш чанын чөвһәридир,
Ички чанын зәһәридир.

151. Ит һүрдү, чәрчи кәлди,
Елә билдим, елчи кәлди.

151. Јаз вар, гыш вар,
Нә тәләсик иш вар?

152. Јашына -јашына,
Чыхды очаг башына.

153. Јахшы јолдаш инсаны бај еjләр,
Пис јолдаш зај еjләр.

154. Јеjән ганыхар,
Јемәjән карыхар.

155. Јуха, јолда тыха,
Јуха-јолда јыха.
Фәтир-кәндә јетир.
Лаваш-дағ аш,

156. Јелнән кәлән, селнән кедәр,
Кәләкнән кәлән, күләкнән кедәр.

157. Јағ јағла гајнар,
Јарма гуру галар.

158. Јахшы гыз әлдән чыхды һеј һајыф,
Јаман гыз елдән чыхды күллү ајыб.

159. Јолдаш јолдашла тән кәрәк,
Тән олмаса кен көрәк.

160. Јетим јарымаз,
Јарыса да гарымаз.

161. Јағышдан **сонра чыхан күн,**
Јашмаг алтдан **чыхан дил.**

162. Јејиб, ичиб,
Дүнјадан **көчүб.**

163. Јаз ола, јарпыз **ола,**
Бој-бухунлу бир **гыз ола.**

164. Јаз ола, јарпыз ола,
Исти отаг, бир **гыз ола.**

165. Јүјүрдү о тәпәјә,
Јүјүрдү бу тәпәјә,
Елә билди,
Ајағы дүшәчәк гызыл күпәјә.

166. Јахшы кишинин арвады
хас **ев тикәр,**
Пис кишинин ар**вады**
пис **ев тикәр.**

167. Кор көрмәз гураш**дырар.**
Кар ешитмәз гары**шдырар,**

168. Касыблыг өлдүрмәз,
Өлдүрмәсә дә күлд**үрмәз.**

169. Кечмә Шәмкиримдә**н,**
Кечмәјим Шәмкири**ндән.**

170. Көк назиләр,
Арыг үзүләр.

171. Ковха өзүнә сүннәт е**ләјир,**

Мән үчүн миннәт е**ләјир.**

172. Кәк оту, кәклик оту,
Нәнән кәлир, динмәз **оту.**

175. Ким газана, ким јеjә,
Әсил одур, һәм **газана, һәм** јеjә.

176. Күл битди,
Рејһан арада **итди.**

177. Көрдүм һәнәк,
Көрмәдин дәјәнәк.

178. Кәлдик Хоја,
Јетишдик тоја.

179. Көрдүн јемәк,
Даһа нә демәк.

180. Көздәмәдијим **даш,**
Јарды баш.

181. Кетмә көзүмдән,
Кедәрәм өзүмдән.

182. Көзүмүн гарасы,
Үрәјимин парасы.

183. Көздән узаг,
Көнүлдән ираг.

184. Кәлмишдик кәлин **көрмәјә,**
Кәлин кедиб тәзәк **дәрмәјә.**

185. Көрән көрдүјүн **ишләјир,**
Көрмәјән дә бармағын **дишләјир.**

186. Кәлмисән ајран ичмәјә,
Јохса ара ачмаға.

187. Күләндә елә күл ки,
Әзизи кәлмиш кими,
Ағлајанда елә ағла ки,
Әзизи өлмүш кими.

188. Күлмә, күлүнч олана,
Плову линч олана.
Елә күл мән дә күлүм,
Гулағы динч олана.

189. Көзәлә ал да јарашыр,
Шал да јарашыр.

190. Көрмүсәнми, јетим тәкә,
Габағы чәкә.

191. Көзәлә бахарлар,
Ағыллыја нишан тахарлар

192. Ләлә көчүд јурд ағлар,
Дөнүб-дөнүб бир дә ағлар.

193. Мән дејирәм: ћандан ћана,
О дејир: дамдан-дама.

194. Мән дедим Тағы кәлсин,
Демәдим чаныма јағы кәлсин.

195. Мәним адым Мири олсун,
Унум да ири олсун.

196. Мәнзил узаг,

Ешшәји чолаг.

197. Мартда мәрәк[1]
Апрелдә көрәк

198. Нә әкәрсән,
Ону да бичәрсән.

199. Нә ганыр, нә гандырыр,
Аләми ода јандырыр.

200. Нә бичинини бичирәм,
Нә дә ајраныны ичирәм.

201. Нахчыванын дузу,
Шушанын гызы.

202. Намәрд јәћәрдә танынар,
Мәрд кәћәрдә танынар.

203. Нә төкәрсән ашына
О да чыхар гашығына.

204. Нөкәр,
Дурма бекар.

205. Нә јоғурдум, нә јапдым,
Ћазырча көкә тапдым.

206. Оғлан еви алана гәдәр,
Гыз еви өләнә гәдәр.

207. Отуз илә јелинләди,
Гырх илә гулунлады.

1. Мәрәк-әл дамы.

208. Оғул үрәкди,
Гызыл дирәкди.
Көтүрүн сахлајын.
Гызлара кәрәкди.

209. Олмады елә,
Олду белә.

210. Обаларда ушаг чохду,
Сәнин кимиси јохду.

211. Орда дән,
Бурда дүшмән.

212. Оғлан бычаға,
Гыз мунчуға.

213. Оланда ћалај, ћалај,
Олмајанда ћалы голај.

214. Өвлад ишыгдыр,
Оғлан архадырса,
Гыз јарашыгдыр.

215. Онлар ики иди, мән бир идим,
Онлар вурду, мән киридим.

216. Өзү өзүнә еләди,
Күлү дә көзүнә еләди.

217. Пулуну вер инәјә,
Бағла дирәјә.
Пулуну вермә гојуна,
Башыны салар ојуна.

218. Рәћмәт дүзәнә,
Лә`нәт позана.

219. Сорушан дағ ашар,
Сорушмајан дүздә чашар.

220. Сујун лал аханы,
Адамын јерә баханы.

221. Сүфрәнин јарашығы гонагды,
Евин јарашығы ушагды

222. Су ахар,
Чухуру тапар

223. Сајы чох,
Самбалы јох.

224. Сач сәфадан узанар,
Дырнаг чәфадан узанар.

225. Сағалар ћәкимәм,
Сағалмаса кимәм.

226. Сусадыг мала,
Гызы вердик лала.

227. Сәһәр бәзәји ел бәзәји.
Күнорта бәзәји чөл бәзәји.
Ахшам бәзәји-јар бәзәји.

228. Сәбр еләрәм, сәбр дашы,
Чатлады бағрымын башы.

229. Сөз-сөзү кәтирәр,
Аршын бези кәтирәр.

230. Саман алтдан сөз,
Од үстән көз.

231. Севмәји јох,
Гысганмағы чох.

232. Сән аға, мән аға,
Инәкләри ким саға.

233. Сонбешик,
Јурда кешик.

234. Тәк әл нәсди,
Гоша әл сәсди.

235. Тутан кедәр тәп-тәзә,
Көрәнә верәрләр чәза.

236. Тәкнәдән чөрәк гуртарды-вај
гарајаныз,
Көј үзүндә булуд көрүндү- вај
сарыбәниз.

237. Тәзәчә чыхыб тәндирдән,
Миннәти јох пендирдән.

238. Төвбә тохлугдан,
Үзү гаралыг јохлугдан.

239. Тәзә чыхан дајлаглар,
Чулуна бахыб ојнаглар.

240. Тут ағачындан неһрә дә олур,
Чәһрә дә олур.

241. Уну чохду,

Урвасы јохду.

242. Ун давасы дејил,
Дин давасыды.

243. Үзүнә бахырсан өпмәли,
Ичинә саман тәпмәли.

244. Фәтир,
Мәни мәнзилә јетир.

245. Хәшәм-хәшәм,
Адыны гојдум Гәшәм.

246. Хашыл,
Мәни дәрәдән ашыр.

247. Хашыл ашды-дашды,
Дилсизләр дә дил ачды.

248. Ханыма ханым дедиләр,
Ахчасыны једиләр.

249. Хандан кәлмиш нөкәрәм,
Дишләрини сөкәрәм.

250. Халха автафа-ләјән,
Мәнә дә сарымсаг дөјән.

251. Һөррә һөрт,
Гонаг кәлди, үстүн өрт.

252. Һача кедән кәлди,
Сача кедән кәлмәди.

253. Һөрмәтин итән олмасын,

Битән олсун.

254. Һамы динәндә чан олур,
Мән динәндә ган олур.

255. Һеҹиф сәнә, ај дарајы,
Сәни кеҹәр һәр ајы.

256. Һәјат кимијә дәм верир,
Кимијә дә гәм верир.

257. Һөрмәтин итән олмасын,
Битән олсун.

258. Һәсән, Һәсән,
Сән ки, бу фикирдәсән,
Көрүм һеч јекәләнмәјәсән.

259. Һамыја адәт,
Бизә бедад.

260. Һәвәсди,
Бәсди.

261. Һәрчајы сөзүн,
Мәрчајы да чавабы олар.

262. Чыртылтысы чатыдан кәлир,
Фәтири Фатыдан кәлир.

263. Чиј әт әт кәтирәр,
Чиј чөрәк дәрд кәтирәр.

264. Чај дашы,
Чахмаг дашы,
Аллаһ версин

Јағышы.

265. **Чевир очаға,**
Бас гучаға.

266. Чанын чыхыб ганмајајдын,
Ганыб бу гәдәр јанмајајдын.

267. Чыгтылы әләк, чыгтылы сач,
Әлим хәмир, гарным ач.

268. Шаһ өзү тохдур,
Ордуја бир јуха чохдур.

269. Шаһ Аббасы тахта көрүб,
Нуһ Нәбини гундаға көрүб

270. Језнәси кор, гајны кор,
Јахшы тапыб тајыны кор.

271. Сујунун лал аханы,
Адамын јерә баханы.

272. Бачарана баш гурбан,
Бачармајана даш гурбан.

273. Һәр сөзү демәк олмаз,
Кал мејвәни јемәк олмаз.

274. Дағын учалығы даш илә,
Инсанын учалығы баш илә.

Мәнзум аталар сөзләри ичәрсиндә елә нүмунәләрә раст кәлинир ки, онун бәдии-естетик дәјәри, мәзмуну һәр кәси һејран едир.

Күл битди,
Рејһан арада итди.

Бу гејри-бәрабәр һечалы аталар сөзүндә һәр шеј еј-һамла, лирик ахарда гаршыдакына чатдырылыр, күл, рејһан ифадәләри көз өнүндә хош овгатлы бир ләвһә јарадыр.

Бу типли мәнзум аталар сөзләриндә һәјатда азачыг сәһвә, јанлышлыға јол вермиш инсан өз сәһвини никбин шәкилдә е`тираф едир вә кәләчәјә дә үмидлә јанашыр.

Бир дә кәлин оллам,
Отуруб дурдуғум биллəм.

Бу мәнзум аталар сөзүндә ајры-ајры әсәрләрдә, бәлкә дә ири һәчмли әсәрдә верилә биләчәк мәтләб бир бејтдә чох усталыгла, јүксәк бәдии дејимлә ифадә олунур:

Гурд кетди јазыја,
Мејдан галды тазыја.

Аталар сөзләри вә мәсәлләр, хүсусилә мәнзум аталар сөзләри мәишәтимизә елә дахил олмушдур ки, һәр кәсин дилиндә әвәзсиз бир һикмәт кими, јаддагалан вә бөјүк тә`сир күчүнә малик нәғмә кими сәсләнир.

Гышын чәни гар кәтирәр,
Јазын чәни бар кәтирәр.

Мәнзум аталар сөзләринин тәкамүлү вә инкишафы, нәинки, өзәк-көк гафијәләрин мејдана чыхмасына, онун

даһа биткин форма алмасына көмәк едир, ејни заманда, бу өзәк гафијәләрлә јанашы, гошма вә кәрајлыларда олдуғу кими аһәнкдарлыг вә мусигилилији артырыр, гафијәдән сонра кәлән рәдифләрин мејдана чыхмасыны, сөз дүзүмүндә, мисраларда онларын өз јерини тапмасыны зәруриләшдирир.

Ағлајан көз јаш кәтирәр,
Јејән ағыз аш кәтирәр.

Бу, мәнзум аталар сөзләриндәки мисралар елә тә`сир бағышлајыр ки, санки онлар елә бил һәр һансы биткин бир кәрајлыдан гопмушдур, гопуб галмышдыр.

Мәнзум аталар сөзләриндәки мә`на тутуму да мараг доғурур, һәр бир аталар сөзләриндә олдуғу кими, бу мәнзум бәдии парчалардакы дәрин мәтләбләр күчлү мәнтигә сөјкәнир.

Дәвә өлсә бир батман јүкдү,
Тојуг өлсә бир чәнкә түкдү.

Дәвә бањады, тојуг учуздур.Тојуғу итирән бәлкә дә, һеч нә итирмир, дәвәнин өлүмү һәр кәс үчүн бања баша кәлир, аз гала аиләни чөкдүрүр. Бу мәнзум аталар сөзүндә дахили бир истеһза да вардыр.

Лакин ашағыдакы аталар сөзүндә исә севинч долу бир һәјат јашаныр.

Әр-арвадын савашы,
Јаз күнүнүн јағышы.

Әр-арвадын савашынын тәбиәтлә, нур долу јаз күнүнүн јағышы илә мүгајисә олунур, бу исә һәр кәсдә севинч дујғулары ојадыр, хатирәсиндә јаз јағышынын мәнзәрәси чанланыр. Бу дүшмәнчилик давасы дејилдир. Бәлкә дә шылтаглыгдыр.

Нә јоғурду, **нә јапды,**
Һазырча **көкә** тапды.

Ше`р кими гафијәләнән бу мәнзум ата сөзү, бәлкә дә чохларында ше`р јазмаг һәвәси ојадыр.

Елә мәнзум аталар сөзләри вар ки, ајдын дејим тәрзи олса да, мәзмунуну ачмаға чох заман еһтијач дујулур:

Ачытмалы боздамач,
Әлим хәмир, гарным ач.[12]

Јазбашы јени пендир чыханда чобанлар ачытмалы хәмири һазырлајыб, сачда лавашын бир нөвү олан боздамач јајыб биширирләр. Бу, боздамач Ширван торпағында даһа чох јајылмышдыр. Чобанлар бу лавашы елә назик јајырлар ки, ону пендирә бүкәндә бир тикә олур, исти-исти боздамачы пендирлә нә гәдәр јејирсән је, доймурсан. Бу аталар сөзүнүн икинчи варианты мәтләби, мәзмуну бир аз да дәриндән ачыглајыр.

Ачытмалы боздамач,
Гырхын једим гарным ач.

Тапмачаларда олдуғу кими, аталар сөзүндә дә һәр бир мәтләбә хүсуси бир ејһам вардыр.

"Китаби-Дәдә Горгуд" әсәриндә боздамач ифадәси "базламач" шәклиндә ишләдилмишдир.Орада дејилир: "кәлин ол солдуран сојдур: сабаһданча јериндән уру дурар, әлин-үзүн јумадан доггуз базламач илән бир күвәләк јоғурд[13] күвәзләр, дојунча тыха-баса јејәр".[14]

Ашы биширән јағды,
Кәлинин үзү ағды.

Бу типли мәнзум аталар сөзүндә гафијәләр јерли јериндәди,

12.Боздамач јуханын-фәтрин, сач әппәјинин бир нөвүдүр.
13. Јоғурд - гатыг.
14."Китаби-Дәдә Горгуд", Азәрбајчан Дөвләт нәшријјаты.Бакы, 1962, сәһ.14.

биткиндир, бурада көк-өзәк гафијәләрдән истифадә олунмушдур.

Мәнзум аталар сөзләриндә гулаг гафијәләриндән дә истифадә олунур. Әслиндә бунлар көк гафијәләр дејил, дејиләркән һәр бејтдәки мисралар сәсин күчү илә, өз аһәнкдарлығына көрә гафијәләнир вә биткин бәдии ше`р парчасы тә`сири бағышлајыр.

Бир гојун јунуну дарамалы,әјирмәли, нәсә, тохумалы олан гадын, һеј өзүнә тәскинлик верир, архајынчылыг јарадыр, һәр дәфә дә:

Бир јунум вар,
Мин күнүм вар-дејир.

Мәнзум аталар сөзләриндәки бу һикмәтләр, дәрин мүшаһидәләрин, тәчрүбәнин мәнтиги нәтичәси олмагла јанашы, инсана һәјат һәгигәтләрини бәдии бир диллә анладыр.

Ата јумагланар,
Оғул будагланар.

Вә јахуд:

Гәләмин учу,
Гылынчын күчү.

Башга бир мисал:

Алим гәләмлә,
Тачир сәләмлә.

Бу чүр һикмәтләри анламајан, өз күчүнү, һүнәрини билмәјән адамлар сатирик ше`рләрдә олдуғу кими, күчлү истеһзаја мә`руз галыр, һамыны өзүнә күлдүрүр, ону ачдыгдан-ачыға мәсхәрәјә гојурлар.

Ајраны јох ичмәјә,
Күр ахтарыр кечмәјә.

Вә јахуд:

Гудурасан, ај гурбаға,
Кәлир адам вурмаға.

Классик әдәбиҹатла тәмасда јаранан мәнзум аталар сөзләри дә мөвчуддур:

Кир Мәчнун көзүнә,
Бах Леjлинин үзүнә.

Бә`зән мәнзум аталар сөзүнүн һәр бејтинин биринчи мисрасындан фәргли олараг, икинчи мисрасынын сонунда рәдиф ишләнир вә чох заман аталар сөзүндәки мәтләби һәмин рәдиф тамамлајыр. Бу чүр мәнзум аталар сөзләриндә, демәк олар ки, тәкамүл һәлә там баша чатмамышдыр. Бәлкә дә, һәмин мәнзум аталар сөзү мәзмунуна уjғун олараг елә белә галачагдыр. Бу просес бизә бәлли олмаjан бир шәкилдә, фолклорун дахили ганунларына уjғун олараг, өз тәкамүлүнү вә инкишафыны, јахуд да сабитлиjини горуjуб сахлаjачагдыр. Әлбәттә, һәр бир фолклор нүмунәси илкин олараг, бир фәрд тәрәфиндән деjилир, сөjләнир вә jарадылыр. Лакин бу заман-заман ағызда-дилдә кәзир, нәсилдән-нәслә, әсрдән-әсрә дәjишмәләрә мә`руз галыр, чилаланыр, бә`зән бир ифадәси, мисрасы дәjишир, фолклор газанында гаjнаjыб бишәндән сонра биткин бир фолклор нүмунәси кими гәбул олунур, һәмин күндән jашамаг һүгугу газаныр вә һәjат вәсигәси алыр.

Нәзмлә-ше`рлә деjилән сөз даһа тә`сирли олур вә сөз инсанын ганына, илиjинә ишләjир. Даһи шаиримиз Низаминин әсрләри jарыб кәлән поезиjасында белә бир һикмәт вар:

Истәсән өвладын ола пак үрәк,
Бир ана, бир ата танысын кәрәк.

Аталар сөзүнүн дә өзүнәмәхсус деjим тәрзи вардыр. Бир мәнзум аталар сөзүндә деjилир:

Әрә дә бир дәфә,
Кора да бир дәфә.

Өн гафиjә, сон рәдиф, сөзләрин геjри-ади дүзүлүшү, деjим тәрзи, сөзләрин бу шәкилдә ифадә олунмасы, сөзүн инсан тәрбиjәсиндә нә гәдәр күчлү рол ојнадығыны әjани шәкилдә сүбут едир.

Сөз һәдәфи сәрраст вурур вә инсан зеһниндә, шүурунда, гәлбиндә дәрин из бурахыр.

"Китаби-ДәдәГоргуд" кими шифаһи вә jазылы әдәбиҹатымызын өлмәз абидәсиндә дә аталар сөзләри таг дашлары jериндә ишләнир. Орада охуjуруг:

"Әл-агибәт узун јашын,
Учу өлүм, ахыры ајрылыгдыр".

Мәтләб ше`рлә -мәнзум аталар сөзләри илә тамамланыр:

Кәлимли, кедимли дүнја,
Сон учу өлүмлү дүнја.[15]

Јенә һәмин абидәнин мүгәддимәсиндә:

Ајағым башмаг,
Јүзүм, јашмаг көрмәди.[16]

15. Китаби Дәдә Горгуд, Азәрбаjчан Дөвләт нәшриjjаты, Бакы, 1962, сәһ.156.
16.Китаби-Дәдә Горгуд, Бакы, Кәнчлик, 1978, сәһ.17.

Икинчи мисрадакы "Көрмәди" рәдифи тәкамүлүнү башa чатдырдыгдан сонра биринчи мисра да "көрмәди" рәдифини гәбул едәчәкдир. Бу бејт о заман там шe`рә чевириләчәкдир.

Әлбәттә, бу беш-үч күнүн иши дејил, бу јарадычылыг просеси гәринәләри, әсрләри архада бураха биләр. Бәлкә дә ћеч дәјишмәз, нечә варса елә галар. Халг нәји нечә демәји, өз мәтләбини гаршыдакына нечә чатдырмағы јахшы билир.

"Китаби-Дәдә Горгуд" абидәсиндә шифаћи халг әдәбиjjатынын бир чох жанрларындан, о чүмләдән аталар сөзләриндән әзәми дәрәчәдә истифадә олунмушдур.

Тәдгигатчы-алим Камил Вәлијевә көрә: "Дәдә Горгуд"да ћазыр шәкилдә истифадә едилән аталар сөзләри түркдилли халгларын илк шe`р өрнәкләридир".[17]

Тәдгигатчы ону да гејд едир ки, "Дәдә Горгуд"да мисра сабит дејил."[18]

"Дәдә Горгуд" шe`рләринин бу кејфиjjәти гејри-бәрабәр ћечалы мәнзум аталар сөзләринин тәбиәтинә чох уjгун кәлир. Үмумиjjәтлә, ћеча вәзни Азәрбајчан шe`ринин тәбиәтиндән доғмушдур.

Самәт Әлизадәнин 1964-чү илдә нәшр етдирдиjи "Оғузнамә"дә тәхминән ики мин аталар сөзү вә мәсәл чәмләшир. Самәт Әлизадә јазыр: "Оғузнамә"улу бабаларымызын дил вә тәфәккүр инчиләрини системли шәкилдә бизә чатдыран, Азәрбајчан вә түрк дилләри тарихини мүхтәлиф чәћәтдән өjрәнмәк ишинә хидмәт едәчәк чох гиjмәтли јазылы әдәби абидәдир".[19]

"Оғузнамә"дәки мәнзум аталар сөзләри ичәрисиндә гулаг гафиjәләри даћа чох диггәти чәлб едир. Ћәмин аталар

17. *Камил Вәлијев. Дастан поетикасы, Јазычы, Бакы, 1984., сәћ.108.*
18. *Јенә орада, сәћ.10.*
19. *Оғузнамә.Б.Јазычы, 1987, мүгәддимә: мүдриклиjин сөнмәjән ишығы, сәћ.15.*

сөзү хүсуси аћәнки вә сәси илә ћәмгафиjә олдуғуну бирузә верир.

Даћа чох мүәjjән поетик әсәрдән гопуб jаддашларда галмыш, ћазыр мисралары хатырладыр. Аjры-аjры мисраларын мә`на jүкү дә диггәти чәлб едир.

Бај гафтан кejсә, гутлу олсун дejәрләр,
Јохсул гафтан кejсә "гандан булдун" дejәрләр. [20]

Вә јахуд:

Севкил сәни севәни ики дишлү гары исә,
Севмә сәни севмәjәни, көjдән енән ћүрисә.[21]

Башга бир мисал:

Ағун ады вар,
Гаранын дады вар.

Газах, өзбәк, түркмән вә дикәр түркдилли халгларын мәнзум аталар сөзләри ичәрисиндә истәнилән гәдәр белә нүмунәләр сечмәк вә тәдгигата чәлб етмәк олар.

Бу тәдгигатын гаршыjа гоjдуғу вәзифә Азәрбајчан мәнзум аталар сөзләри контекстиндә ћеча вәзнинин тәшәккүлүнү, тәкамүлүнү вә инкишафыны изләмәкдән ибарәтдир. Мәнзум аталар сөзләринин бир өмрүнү дә халг бајатыларымызда көрүрүк.

Әзизим касад олмаз,
Мәрд әли касад олмаз.
Јүз намәрдин чөрәjин,
Доғрасан каса долмаз.

Вә јахуд:

Бу дағы ашмаг олмаз,

20. *Оғузнамә, сәћ.72.*
21. *Јенә орада, сәћ.117, Сон бејтин мә`насы будур:*
Сев сәни севәни ики дишли гары олса да,
Севмә сәни севмәjәни көjдән енмиш ћури исә.

Нарынчы башмаг олмаз,
Баша кәлән кәләчәк,
Гәзадан гачмаг олмаз.

Аталар сөзләриндән, бајатылардан бир гајнаг кими истифадә едән вә фајдаланан халг сәнәткарлары бир-бириндән гијмәтли ашыг устаднамәләри јаратмышлар.

Мисал кәтирилән нүмунәләрдән көрүндүју кими, бу типли бајатылар да, өз нөвбәсиндә, нәсиһәтамиз, јаддагалан устаднамәләрин јаранмасы үчүн башланғыч ролу ојнамышдыр. Мәсәлән:

Дәрдли адам јуху јатмаз,
Ширин лајла чаласан да.
Чаванлығын әлә кәлмәз,
Алтун вериб аласан да.

Бу бир һәгигәтдир ки,милли һеча вәзни өзүнү гошма ше`р формасында даһа ајдын тәзаһүр етдирмишдир.

Һеча вәзнинин шаһ әсәри олан гошма телли сазын бәһрәсидир. Даһа доғрусу, "гошма сазын тәбиәтиндән доғмушдур.[22]

Бир јарадычылыг просеси олараг сазла екиз доғулмуш гошма рәнка-рәнк, ше`р формаларынын јаранмасы үчүн дә бир башланғыч олмушдур. Чинасларла гошмалары бәзәјән сәнәткарлар тәчнисин јени-јени форма вә шәкилләрини јарадырлар.[23]

Мәнзум аталар сөзләри, мәнзум тапмачалар, халг дүзкүләри вә јанылтмачлар зәмининдә тәшәккүл тапан һеча вәзнли ше`р бајатыларын, бајаты бағламаларын, чинаслы бајатыларын тимсалында бөјүк тәкамүл јолу кечмишдир.

22. Сәдник Пашајев. Азәрбајчан халг әдәбијјатынын инкишафы, Бакы, Билик, 1981,сәһ.30.

23.Сәдник Пашајев. Ашыг јарадычылығында тәчнисин өјрәдилмәсинә даир, Азәрбајчан дили вә әдәбијјаты мәчмуәси, №4, 1974.

Ону да хүсуси гејд етмәк лазымдыр ки,дүзкүләр вә јанылтмачлар халг ше`ринә хүсуси дејим тәрзи, аһәнк,мусигилилик кәтирмишдир.Бир сөзлә, һеча вәзнинин формалашмасында вә тәкмилләшмәсиндә халг поезијасы нүмунәләри күлл һалында иштирак етмишдир.

Бунларын мәчмуундан доған, нәһајәт, саза говушан халг ше`ринин тачы олан гошма өз үстүнлүјүнү, јеткинлијини тәсдиг етмишдир.

Халг поезијасында јеткин,биткин, бичимләнмиш, дилимизин аһәнк гануна ујғун сазын бир мө`чүзә кими јаратдығы гошманы көрән, севән, сечән савадлы шаирләримиз ондан чешни көтүрмүш,ашыг ше`ри тәрзиндә гошмалар јазмышлар ки, бунлар да, өз нөвбәсиндә јазылы әдәбијјата кечид үчүн бир зәмин һазырламышдыр.

Узун әсрләрдир ки, ана гошма шифаһи вә јазылы әдәбијјатда бөјүк тәкамүл јолу кечә-кечә өз өмрүнү јашајыр, гол-будаг атыр, пөһрәләнир, өзүнүн бөјүклүјүнү, әзәмәтини кетдикчә даһа күчлү бир шәкилдә һисс етдирир.[24] Будур, һеча вәзнинин мө`чүзәси.

Һеча вәзниндән бәһс едән дилчи-алим проф.Ағамуса Ахундов јазыр: "Азәрбајчан поезијасы ришәләри ел әдәбијјатынын ән дәрин гатларына ишләмиш һеча вәзни үзәриндә јүксәлир."[25]

Һеча вәзни-чанлы данышыг дили вә бу дилин дахили ганунлары(вурғу вә интонасија) зәмининдә инкишаф едән ше`рләримизин рәнкарәнк мәнзәрәсини јаратмышдыр. Һеча вәзни милли ше`римизин чаныдыр, ганыдыр, өзүдүр.

Варлығы чанлы данышыг дилиндән, образлы вә афористик ифадәләрдән ибарәт олан аталар сөзүнүн халг поезијасын-

24.СәдникПашајев. Азәрбајчан флоклору вә ашыг јарадычылығы, Бакы, 1989. Һәмин әсәрдә шифаһи вә јазылы әдәбијјатда ашыг ше`ринин инкишаф мәрһәләләри изләнилмишдир.

25. Ағамуса Ахундов. Ше`р сәнәти вә дил, Јазычы, Бакы, 1980, сәһ.16.

дакы мөвгеји, ћеча вәзнли ше`рин формалашмасындакы ролу мүәјјән гәдәр ајдынлашдырылды. О, да мүәјјән олду ки, аталар сөзүнүн өзүндә дә ше`ријјәт күчлүдүр.

ӘЛАВӘ

Сәдник Пашајевин-Сәдник Паша Пирсултанлынын китабларынын, елми әсәрләр топлусунда вә журналларда (дәркиләрдә), мәркәзи гәзетләрдә чап олунмуш мәгаләләринин

С И Ј А Һ Ы С Ы

(ихтисарла)

I.Китаблар

1.Лалә (Ашыг Бәсти), Кәнчлик, Бакы, 1969
2.Јашајан әфсанәләр, Кәнчлик, Бакы, 1973
3.Хәстә Гасым, Кәнчлик, Бакы, 1975
4.Јурдумузун әфсанәләри, Бакы, 1976
5.Низами вә фолклор, Билик, Бакы, 1976
6.Јанардағ әфсанәләри, Кәнчлик, Бакы 1978
7.Азәрбајчан халг јарадычылығынын инкишафы, Билик, Бакы, 1981
8.Низами вә халг әфсанәләри, Кәнчлик, Бакы, 1983
9.Бајатылар (топ.В.Вәлијев, С.Пашајев), Јазычы, Бакы, 1985.
10.Азәрбајчан әфсанәләринин өјрәнилмәси, Билик, Бакы, 1985
11.Азәрбајчан халг әфсанәләри, Јазычы, Бакы, 1985
12.Азәрбајчан мифоложи мәтнләри, Елм, Бакы, 1988 (Топлајанлар Сәдник Пашајев, Магбет Әһмәдов, Ариф Рәһимов, Ариф Ачалов)
13.Азәрбајчан флоклору вә ашыг јарадычылығы (дәрс вәсаити), Азәрбајчан Дөвләт Университети нәшријјаты (Азәрб.Халг Тәһсил Назирлијинин грифи илә), Бакы 1989
14.Азәрбајчан халг дастанларынын тәдрисинә даир (методик көстәриш), Бакы, 1989

15.XIX əср Азәрбајчан ашыг јарадычылығы (дәрс вәсаити),Азәрбајчан ДПИ-нин нәшриjjаты, Бакы, 1990.
16.Өз сәсим (ше`рләр), Идеја, Кәнчә, 1990
17.Азәрбајчан халг сөjләмәләри, Јазычы, Бакы, 1992
18.Пирсултан булағы (ше`рләр), Елм, Бакы, 1994
19.Инчичичәjим (ше`рләр), Кәнчә.1996
20.Караған Усубун ләтифәләри, Кәнчә,1997,тәкрар 2000, 2001.
21.Халғын сөз мирвариләри, Азәрнәшр, 1999
22.Илаһи бир сәс (ше`рләр), Кәнчә, 1999
23.Унну Ағчанын ләтифәләри, "Еколокија" нәшриjjаты, Кәнчә, 1999
24.Ағдабанлы шаир Гурбан, Кәнчлик, 2000
25.Дабравол Гасымын ләтифәләри, Кәнчә, "Әскәроғлу", 2001

II. Иттифаг мигjаслы елми әсәрләр

1.Саз вә ашыг поезијасы, халг чалғы аләтләри јарадычылығы үзрә бирләшмиш фолклор комиссијасынын материалларында (русча), Москва, декабр, 1974.
2.Низами вә Азәрбајчан халг рәвајәтләри (русча), Шәргшүнаслыг Институтунун мәгаләләр мәчмуәси, Москва, 1975.

III. Республика "Елм" нәшриjjатында

1."Короғлу" епосу-халг әфсанә вә рәвајәтләри, Азәрбајчан шифаһи халг әдәбиjjатына даир тәдгигләр,VII китаб, Бакы, "Елм", 1987.
2. Әфсанә вә епос, "Елм", Бакы, 1989.
3.Низами вә Азәрбајчан епосу, "Низами ирси дүнән вә бу күн" (Республика елми-нәзәри конфрасынын материаллары), Кәнчә, 1991.

4.Түркијә вә Иранда ашыг мүһити, Азәрбајчан фолклору, Бакы, Сабаһ, 1994
5.Һеч демирсән: Әләскәрим һардады?",Ашыг Әләскәр-175", Јубилеј топлусу, Бакы, 1998
6."Китаби-Дәдә Горгуд"да исламдан әввәлки көрүшләр, "Китаби-Дәдә Горгуд" дастанларынын тәдгиги вә тәблиғи , елми-нәзәри конфрансын материаллары, Бакы, "Мүтәрчим" нәшриjjаты, 1999.
7."Китаби-Дәдә Горгуд" енсиклопедијасынын I вә II чилдләриндә тәмсил олунмушам. 2000-чи илдә Түркијәдә нәшр олунмуш енсиклопедијанын 1 чилдиндә тәрчүмеји-һалым, "Дәдә Горгуд" бојлары һаггында елми мәгаләләримин адлары гејд олунмуш, II һиссәдә "Дәдә Горгуд" бојлары илә бағлы топладығым әфсанәләр нәшр олунмушдур.

IV. Республика журналларында

1.Ашыг Бәсти, "Елм вә һәјат", 1966, №1
2.Шишгајалы Ашыг ајдын, "Елм вә һәјат",1966 №7.
3.Ашыг Бәсти, "Азәрбајчан", 1968, №1
4.Ашыг Набат "Азәрбајчан гадыны", 1968, №7
5.Ашыг Дилгәм, "Елм вә һәјат", 1969, №12
6.Ашыг Һәмајыл, "Азәрбајчан гадыны", 1970, №7
7.Јенә Ашыг Һәмајыл һаггында, "Азәрбајчан гадыны", 1971, №8
8.Ашыг Пәри, "Азәрбајчан гадыны", 1972, №6
9.Хәстә Гасым һаггында, "Азәрбајчан" 1973, №11
10.Ашыг ифачылығы хүсусиjjәтләри, "Елм вә һәјат", 1974, №11
11."Арзу-Гәмбәр" дастаны һаггында, "Азәрбајчан гадыны", 1974, №12
12.Ашыг јарадычылығында тәчнисин өjрәдилмәси,

"Азәрбајчан дили **вә әдәбиjjаты тәдриси"** мәчмуәси, 1974, №4
13.Сары Ашыг вә "Jахшы-jаман" дастаны, "Азәрбајчан дили вә әдәбиjjаты тәдриси" мәчмуәси, 1975, №4.
14.Бир әфсанәнин изи илә, "Елм **вә** һәjат", 1976, №8.
15."Дәдә Горгуд" дастаны вә халг әфсанәләри, "Елм вә һәjат", 1982, №12.
16.Сары Ашыг, "Елм вә һәjат", 1984, №5.
17.Ашыг Набатын маһнылары, "Азәрбајчан гадыны", 1984, №5.
18.Ағгыз оғлу Пири, "Елм вә һәjат", 1984, №11
19.Сеjфәли Ашыг Пәнаһ , "Елм вә һәjат", 1985, №6.
20.Мискин Абдал, "Улдуз", 1985, №7
21."Дәли Домрул" боjу вә халг әфсанәләри, "Елм вә һәjат", 1985, №5
22.Чохвариантлы "Арзу-Гәмбәр" дастаны вә халг әфсанәләри, "Елм вә һәjат", 1987, №12
23.Гәдим озанлар jурду, "Елм вә һәjат", 1989,№11
24."Мирзә Сәмәд вә Сарытел" дастаны, "Елм вә һәjат", 1990, №4.

V. Түрк мәтбуатында

1.Озан-ашыг jарадычылығы әлагәләри, "Jени күн" журналы, 1991, №9 (Һолландиjада түркчә)
2.Азәри вә газах әфсанәләриндә бәнзәрликләр, "Милли фолклор" журналы, 1991, №10 (Түркиjә)
3.Түрк халгларында озан-ашыг сәнәти вә онун милли хүсусиjjәтләри, "Jени дүшүнчә" гәзети, 13 иjул 1991 (Түркиjә)
4.Түрк халгларында ашыг ән`әнәләри бағлантылары, "Jени дүшүнчә" гәзети, 27 иjул 1991 (Түркиjә)
5.Газах фолклорунда чалғы аләтләри вә саз һавалары, "Милли фолклор", 12 сајы, 1991
6.Газах фолклору һагғында, "Милли фолклор", №13, 1992
7.Озан-ашыг мәктәбләри һагғында, "Милли фолклор", №15, 1992 (Түркиjә)
8.Түркдилли халгларда озан ашыг сәнәти, "Милли фолклор", № 20, 1993.
9.Һеча вәзнли шер вә мәнзум ата сөзләри, "Түрк дүнjасы", 1 сајлы, Касым, 1992
10.Һачы Бәкташ Вәли, Бәкташилик вә озан-ашыг сәнәти, "Халг озанларынын сәси" журналы, 2 сајы, март 1993, №2
11.Түрк халгларынын озан-ашыг сәнәтинин әски вә чағдаш дуруму.Ипәк jолу улусларарасы халг әдәбиjjаты симпозиуму, тезисләр, 1995-чи илдә ајрыча китаб шәклиндә мә`рузәләр чап олунмушдур.(Анкара, 1-7 иjул, 1993)
12.Ашыг Вејсәлин шерләриндәки өзүнәмәхсуслуглар "Ашыг Вејсәл" китабы, Ајjылдыз, Касым, 1994
13.Ашыг Вејсәл поезијасында гејри-адилик вә өзүнәмәхсуслуг "Халг озанларынын сәси" журналы,6 сајы, 1995

VI.Республика гәзетләриндә

1.Халг әдәбиjjаты нүмунәләри нә вахт нәшр едиләчәкдир? "Азәрбајчан кәнчләри",26 август 1955
2.Ашыг һаваларыны диггәтлә топламалы, "Әдәбиjjат вә инчәсәнәт", 2 сентjабр 1955
3.Ағдабанлы Гурбан, "Азәрбајчан кәнчләри", 31 иjул 1966
4.Ашыг Дәмирчиоғлу "Әдәбиjjат вә инчәсәнәт", 27 jанвар 1968
5.Мүасирләри бөjүк сәнәткар һагғында (Ашыг Әләскәр һагғында),"Бакы", гәзети, 11 мај 1972.
6.Устадлар устады (Ашыг Әләскәр һагғында), "Совет Ермәнистаны", 20 иjун 1972

7.Саз вә ашыг, "Әдәбиjjат вә инчәсәнәт", 13 jанвар 1973
8.Гопуз вә сазла әлагәли һавалар, "Әдәбиjjат вә инчәсәнәт", 24 август 1974
9.Ашыг сәнәтинин өлмәз ән`әнәләри, "Азәрбajчан мүәллими", 12 феврал 1975
10.Ширин галаны ахтараркән, "Азәрбajчан кәнчләри", 8 феврал 1975
11.Ашыг ифачылығынын бә`зи мәсәләләри, "Азәрбajчан кәнчләри", 31 мај 1975
12.Ләләнин мәзары вә өзү, "Азәрбajчан кәнчләри", 15 jанвар 1976
13.Үзүк тапдым, гашы jох(Бajатылар һаггында), "Азәрбajчан мүәллими", 16 апрел 1976
14.Ашыг мәктәбләри.,"Әдәбиjjат вә инчәсәнәт", 14 мај 1977
15.Сазын jүз мө`чүзәси,"Азәрбajчан мүәллими", 12 август 1977
16."Короғлу" епосунун әсатир көкләри, "Азәрбajчан мүәллими", 22 нојабр 1978
17.Бөjүк шаирин әдәби ирси (Низами вә халг әфсанәләри мөвзусунда интервиjу), "Әдәбиjjат вә инчәсәнәт", 20 ијун 1980
18.Низами вә Азәрбajчан епосу, "Азәрбajчан мүәллими", 25 нојабр 1981
19.С.Вурғун вә халг әфсанәләри, "Азәрбajчан мүәллими", 31 март 1982
20.С.Вурғун вә ашыг сәнәти, "Азәрбajчан кәнчләри", 8 ијун 1982
21.Илк арашдырмалар (Түркмән бахшысы һаггында), "Әдәбиjjат вә инчәсәнәт", 23 ијул 1982
22.Сөзүн, сазын говушағы, "Совет кәнди", 1982
23."Әсли-Кәрәм" дастаны вә халг әфсанәләри, "Азәрбajчан мүәллими", 2 март 1983
24."Дәдә Горгуд" бојларынын изләри, "Азәрбajчан

мүәллими", 6 апрел 1983
25.Сары Ашығын чинаслы бајатылары, "Азәрбajчан мүәллими", 10 август 1983
26.Үммандан инчиләр (Сары Ашығын бағлама бајатылары һаггында), "Совет кәнди", 17 декабр 1983
27.Поезијамызда Сары Ашыг ән`әнәләри, "Азәрбajчан мүәллими", 1 феврал 1984
28.Дирили Гурбани, "Азәрбajчан мүәллими", 6 ијул 1984
29.Туфарганлы Аббас, "Азәрбajчан мүәллими", 13 феврал 1985
30.Ана саз,"Әдәбиjjат вә инчәсәнәт", 1 мај 1986
31."Чешмә"нечә jаранды?, "Коммунист", 19 феврал 1987
32.Ел сөзүнүн сәррафы, "Азәрбajчан мүәллими", 22 феврал 1989
33.Озан-ашыг мәктәбләри, "Азәрбajчан кәнчләри", 29 ијун 1989
34.Биз бир бејтәрәк бутағымыз (биз нәһәнк бир ағачын будагларыjыг), "Алматы ахшамы", 22 март 1990
35.Озан сәнәти, "Әдәбиjjат" гәзети, 25 jанвар 1991
36.Араздан кечән дә вар, "Шәһриjар" гәзети, jанвар 1993
37."Әли вә Меһрибан" дастаны,("Көрпү" гәзети 24-30 сентjабр 1991, №7.)
38.Сөздән чәләнк һөрәнләр (Пәри мәчлиси һаггында), "Азәрбajчан XX1 әср" гәзети, 1-7 сентjабр 1999-чу ил

Гејд: Шәһәр вә рајон гәзетләриндә чох сајда фолклор материаллары, мараглы елми jазылар чап олунмушдур.

КИТАБЫН ИЧИНДӘКИЛӘР

Һеча вәзнли ше`р вә мәнзум ата сөзләри ---------- 3
Мәнзум ата сөзләри----------16
Әлавә---------- 97

Сәдник Паша Пирсултанлы

Һеча вәзнли ше'р вә ата сөзләри

Јығылмаға верилиб: 20.05.2001
Чапа имзаланыб: 13.06.2001
Шәрти чап вәрәгәси: 6,62
Сифариш: 38
Тираж: 200
Гијмәти: Мүгавилә илә

Азәрбајчан Республикасы
Мәтбуат вә Информасија Назирлији

"Әскәроғлу" нәшријјат вә полиграфија фирмасында чап едилмишдир

Китабдакы материаллара
фирма мәс'улијјәт дашымыр

Үнван: Кәнчә шәһәри, Ататүрк пр., 265
Тел: 56-16-60
850-340-23-90
850-329-64-91

Проф. Сәдник Паша Пирсултанлы
вә проф. У.Б.Далгат (Москва)
Көј-Көл - 1988

Ар 2001/270

730